

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
НАЦІОНАЛЬНИЙ АВІАЦІЙНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ФАКУЛЬТЕТ ЕКОЛОГІЧНОЇ БЕЗПЕКИ,
ІНЖЕНЕРІЇ ТА ТЕХНОЛОГІЙ
КАФЕДРА ЕКОЛОГІЇ

ДОПУСТИТИ ДО ЗАХИСТУ
Завідувач випускової кафедри
_____ В.Ф. Фролов
« _____ » _____ 2021 р.

ДИПЛОМНА РОБОТА
(ПОЯСНЮВАЛЬНА ЗАПИСКА)

ВИПУСКНИКА ОСВІТНЬОГО СТУПЕНЯ БАКАЛАВРА

ЗА СПЕЦІАЛЬНІСТЮ 101 «ЕКОЛОГІЯ»,
ОСВІТНЬО-ПРОФЕСІЙНОЮ ПРОГРАМОЮ
«ЕКОЛОГІЯ ТА ОХОРОНА НАВКОЛИШНЬОГО СЕРЕДОВИЩА»

**Тема: «Еколого-економічна оцінка рекреаційної діяльності
Карпатського рекреаційного регіону»**

Виконавець: студент групи ЕК-401 Саленко Артем Русланович
(студент, група, прізвище, ім'я, по батькові)

Керівник: кандидат сільськогосподарських наук, доцент Бабікова Катерина
Олександрівна
(науковий ступінь, вчене звання, прізвище, ім'я, по батькові)

Нормоконтролер:

(підпис)

Явнюк А. А.
(П.І.Б.)

КИЇВ 2021

НАЦІОНАЛЬНИЙ АВІАЦІЙНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

Факультет екологічної безпеки, інженерії та технологій

Кафедра екології

Спеціальність, освітньо-професійна програма: спеціальність 101 «Екологія»,
ОПП «Екологія та охорона навколишнього середовища»

(шифр, найменування)

ЗАТВЕРДЖУЮ

Завідувач кафедри

_____ Фролов В.Ф.

« ____ » _____ 2021 р.

ЗАВДАННЯ

на виконання дипломної роботи

Саленка Артема Руслановича

1. Тема роботи «Еколого-економічна оцінка рекреаційної діяльності Карпатського рекреаційного регіону»

затверджена наказом ректора від «25» березня 2021 р. №481/ст.

2. Термін виконання роботи: з 25.03.2021 р. по 16.06.2021 р.

3. Вихідні дані роботи: статистичні дані та аналіз літературних джерел.

4. Зміст пояснювальної записки: 65 с., 1 рис., 5 табл., 34 бібліографічних посилання.

5. Перелік обов'язкового графічного (ілюстративного) матеріалу: таблиці, рисунки.

6. Календарний план-графік

№ з/п	Завдання	Термін виконання	Підпис керівника
1	Отримання завдання, пошук літературних джерел по темі, напрацювання методології роботи.	24.05.2021– 25.05.2021	
2	Огляд літературних джерел та законодавчих нормативно-правових актів, що регулюють рекреаційну діяльність в Україні.	26.05.2021	
3	Визначення завдань та розроблення плану виконання дипломної роботи.	27.05.2021	
4	Складання літературного огляду за темою наукового дослідження. Комплексний аналіз екологічних проблем рекреаційної діяльності.	28.05.2021– 30.05.2021	
5	Формулювання висновків та рекомендацій.	04.06.2021	
6	Підготовка до доповіді та презентації дипломної роботи.	05.06.2021– 08.06.2021	
7	Предзахист дипломної роботи.	09.06.2021	
8	Оформлення дипломної роботи згідно вимог діючих стандартів.	10.06.2021	
9	Захист дипломної роботи.	16.06.2021	

7. Дата видачі завдання: «24» травня 2021 р.

Керівник дипломної роботи (проекту): _____ Бабікова К.О.
(підпис керівника) (П.І.Б.)

Завдання прийняв до виконання: _____ Саленко А.Р.
(підпис випускника) (П.І.Б.)

РЕФЕРАТ

Пояснювальна записка до дипломної роботи „Еколого-економічна оцінка рекреаційної діяльності Карпатського рекреаційного регіону”: 65 с., 1 рис., 5 табл., 34 використаних джерел.

Об’єкт дослідження – рекреаційна діяльність та її вплив на навколишнє природне середовище (на прикладі Карпатського рекреаційного регіону).

Предмет дослідження – рекреаційна діяльність в контексті еколого-економічного природокористування.

Мета роботи: детально ознайомитися із рекреаційною діяльністю в Карпатському регіоні України, визначити її еколого-економічне значення та вплив на основні компоненти навколишнього природного середовища, а також запропонувати потенційно можливі шляхи мінімізації даного впливу.

Досягнення вище поставленої мети зумовило вирішення наступних завдань:

- визначити особливості та види рекреаційної діяльності;
- детально проаналізувати вплив рекреаційної діяльності на основні компоненти навколишнього середовища;
- визначити економічні переваги рекреаційної діяльності для Карпатського регіону;
- запропонувати шляхи мінімізації негативного впливу рекреаційної діяльності на навколишнє природне середовище.

Методи дослідження – аналіз літературних джерел за тематикою; аналіз теоретико-методичних аспектів розвитку ринку рекреаційної діяльності на території Карпатського регіону; виявлення недоліків у нормативно-правових аспектах рекреації.

ЕКОЛОГО-ЕКОНОМІЧНА ОЦІНКА, РЕКРЕАЦІЯ, НАВКОЛИШНЄ ПРИРОДНЕ СЕРЕДОВИЩЕ

ЗМІСТ

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ ПОЗНАЧЕНЬ, СКОРОЧЕНЬ, ТЕРМІНІВ.....	6
ВСТУП.....	7
РОЗДІЛ 1. ПЕРЕДУМОВИ ПРОВЕДЕННЯ РЕКРЕАЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В КАРПАТСЬКОМУ РЕГІОНІ УКРАЇНИ	11
1.1. Різновиди рекреаційної діяльності.....	12
1.1.1. Сутність рекреаційних потреб.....	14
1.1.2. Оцінка рекреаційної діяльності.....	16
1.2. Методологія дослідження рекреаційних потреб.....	19
1.3. Характеристика рекреаційного попиту. Економічна складова проведення рекреаційної діяльності.....	20
1.4. Нормативно-правове регулювання рекреаційної діяльності в Україні.....	22
1.5. Висновки до розділу.....	29
РОЗДІЛ 2. КЛАСИФІКАЦІЯ ВПЛИВІВ РЕКРЕАЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ НА ОСНОВНІ КОМПОНЕНТИ НАВКОЛИШНЬОГО ПРИРОДНОГО СЕРЕДОВИЩА	30
2.1. Вплив рекреаційної діяльності на атмосферне повітря.....	31
2.2. Вплив рекреаційної діяльності на водні об'єкти	33
2.3. Вплив рекреаційної діяльності на ґрунт та рельєф.....	34
2.4. Вплив рекреаційної діяльності на рослинний та тваринний світ.....	35
2.5. Вплив рекреаційної діяльності на санітарний стан території	36
2.6. Проблеми використання рекреаційних ресурсів.....	37
2.7. Висновки до розділу.....	39
РОЗДІЛ 3. ЕКОЛОГО-ЕКОНОМІЧНА ОЦІНКА РЕКРЕАЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ НА ПРИКЛАДІ КАРПАТСЬКОГО РЕГІОНУ	41
3.1. Системний підхід до еколого-економічного забезпечення збалансованого розвитку рекреаційної діяльності.....	41
3.2. Аналіз економічного потенціалу та туристичної місткості регіону.....	45

3.3. Методика оцінки збитків впливу рекреаційної діяльності на основні компоненти навколишнього середовища.....	49
3.4. Розрахунок рекреаційної місткості на прикладі курорту Буковель.....	54
3.5. Еколого-економічні підходи та перспективні шляхи вирішення екологічних проблем Карпатського регіону.....	57
3.6. Висновки до розділу.....	59
ВИСНОВКИ	61
СПИСОК БІБЛІОГРАФІЧНИХ ПОСИЛАНЬ ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	63

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ ПОЗНАЧЕН, СКОРОЧЕНЬ, ТЕРМІНІВ

ПЗФ – Природно-заповідний фонд;

РД – Рекреаційна діяльність;

НПС – Навколишнє природне середовище;

ПРР – Природні рекреаційні ресурси;

РП – Рекреаційні послуги.

ВСТУП

Актуальність теми.

Рекреація як одна з головних форм продуктивного використання вільного часу людини — суспільний, економічний і науковий феномен, для якого не мають значення міжгалузеві та міждисциплінарні межі.

Рекреація - «комплекс видів економічної активності, які забезпечують послугами для рекреації населення усієї країни, окремого міста чи регіону, і створюють усі необхідні умови для стабільного функціонування рекреаційного господарства».

Рекреація (фр. recreation, пол. rekreacja — відпочинок, від лат. recreatio — відновлення сил) — відновлення чи відтворення фізичних і духовних сил, витрачених людиною в процесі життєдіяльності; рекреація включає різноманітні види діяльності у вільний час, спрямовані на відновлення сил і задоволення широкого кола особистих і соціальних потреб та запитів.

З іншого боку, рекреація може сприйматися як система ресурсів чи сервісу. І, врешті-решт, не буде помилкою розглядати рекреацію як будь-який тип або вид усвідомленого задоволення фізіологічних бажань і соціальних потреб особистості під час відпочинку.

Саме туризм у сучасному світі сприймається як головна форма рекреаційної діяльності, перетворившись на потужну самостійну галузь нематеріального виробництва, яка задовольняє рекреаційні потреби.

Досить поширеною є думка, що «рекреація» — поняття значно ширше, оскільки включає практично всі види діяльності людини у її вільний від роботи час, який вона проводить поза своїм постійним помешканням, тоді як «туризм» - поняття вужче і глибше, оскільки цей процес супроводжується споживанням відповідних

послуг, тобто купівлею певної продукції/товару чи послуг і використанням ресурсного потенціалу території.

У західній науковій літературі широко вживаним є поняття «outdoorrecreation», тобто «рекреація поза домом». Це, природно, передбачає існування «indoor recreation», тобто рекреації вдома чи в межах іншого приміщення. Але вивченням цього виду рекреаційної діяльності займаються психологи, соціологи й інші фахівці. У пострадянській географії подібного розмежування немає. У поняття «рекреація» вітчизняні вчені апріорі закладають розуміння певного виду діяльності поза домом.

На Рис. 1 зображено схему взаємного співвідношення між роботою, дозвіллям і рекреацією.

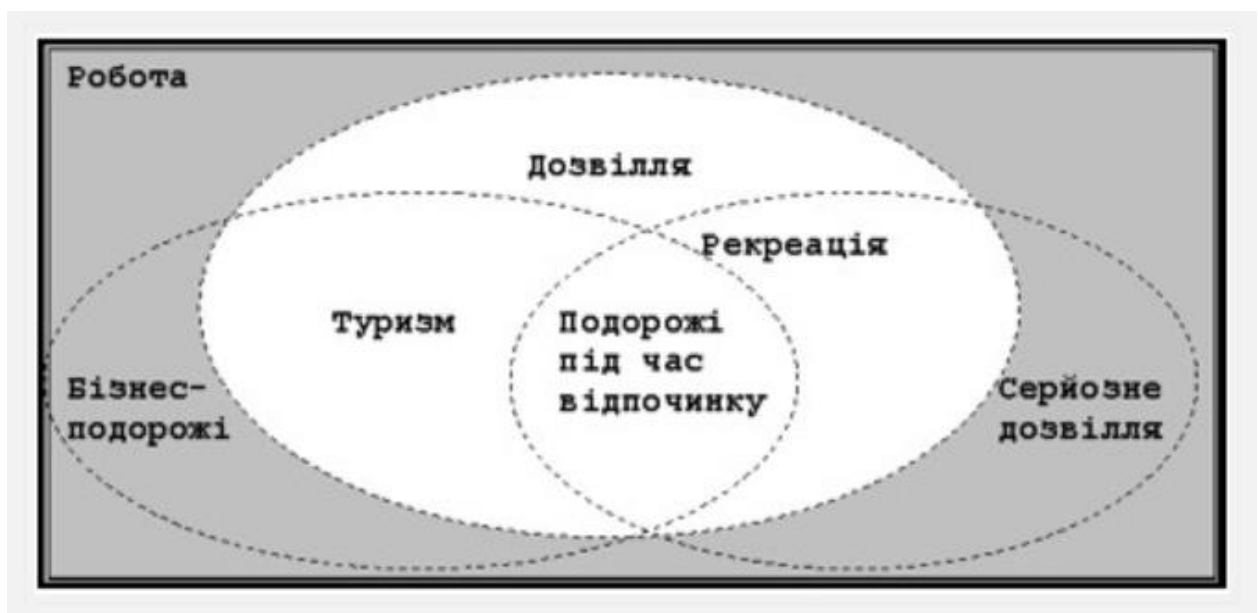

Рис. 1. Схема взаємного співвідношення між роботою, дозвіллям і рекреацією.

На схемі, зображеній на Рисунку 1, є дві області перекриття роботи і дозвілля:

1. бізнес-подорожі або бізнес-тури, що розглядаються як зорієнтовані на ділові цілі подорожі, а це і відрізняє їх від мандрівок, які здійснюються на дозвіллі і

мають на меті відновлення психофізичної енергії, здобуття нових знань і вражень тощо;

2. «серйозне» дозвілля, яке розглядається у сучасному світі як засіб самовдосконалення, самовираження та професійної реалізації. Йдеться про технічну творчість, здобуття нових знань і вміннями, які, з одного боку, є способом проведення вільного часу, а з іншого — можуть стати чинником професійного росту.

Мета і завдання виконання дипломної роботи.

Мета роботи – детально ознайомитися із рекреаційною діяльністю в Карпатському регіоні України, визначити її еколого-економічне значення для регіону та вплив на основні компоненти навколишнього природного середовища, а також запропонувати потенційно можливі шляхи мінімізації даного впливу.

Завдання роботи:

- визначити особливості та види рекреаційної діяльності;
- детально проаналізувати вплив рекреаційної діяльності на основні компоненти навколишнього середовища;
- визначити економічні переваги рекреаційної діяльності для Карпатського регіону;
- запропонувати шляхи мінімізації негативного впливу рекреаційної діяльності на навколишнє природне середовище.

Об'єкт дослідження – рекреаційна діяльність та її вплив на навколишнє природне середовище (на прикладі Карпатського рекреаційного регіону).

Предмет дослідження – рекреаційна діяльність в контексті еколого-економічного природокористування.

Методи дослідження – аналіз літературних джерел за тематикою; аналіз теоретико-методичних аспектів розвитку ринку рекреаційної діяльності на території Карпатського регіону; виявлення недоліків у нормативно-правових аспектах рекреації.

Особистий внесок полягає в наступному:

- узагальнення впливів на компоненти природного середовища регіону;
- виокремлення екологічних та економічних переваг рекреації;
- виділення основних статей нормативно правової бази рекреаційної діяльності;

Публікації: А. Р. Саленко, К. О. Бабікова. Ресурси рекреаційно-туристичої діяльності: тези доп. XV Всеукраїнської науково-практичної конференції молодих учених і студентів «Екологічна безпека держави», Київ, 22 квітня 2021 р. – С. 92.

РОЗДІЛ 1

ПРИЧИНИ ТА ПЕРЕДУМОВИ ПРОВЕДЕННЯ РЕКРЕАЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В КАРПАТСЬКОМУ РЕГІОНІ

Рекреаційна галузь – одна з найпровідніших галузей світу, що швидко набуває темпів розвитку в нашій державі. Набуває популярність серед населення і стає однією із типовіших форм проведення вільного часу, відпочинку та оздоровлення населення різних країн (це підтверджується приростом кількостей рекреантів, що відпочивають у всьому світі).

Враховуючи сутність рекреації, її зв'язок з певними територіями та характером природного середовища, саме географам належить значний внесок в дослідженнях розвитку рекреаційної діяльності. Широко відомими є праці Н.В. Фоменко [29], О.І. Ніколаєва [1], А.Г. Бобкова [11,18], В.А. Костюшин [22].

Стосовно організації рекреації, визначення нормативно правових засад розвитку та екологічно-економічної оцінки рекреаційного господарства та діяльності, актуальними та вкрай важливими є праці В.В. Величко [4], Н.І. Палій [10], К.О. Бабікова [21,24,26], О.І. Дребот [26], І.І. Каракаш, К.Д. Ніколаєв [21,22,23].

Рекреаційна галузь має позитивні та негативні риси і по різному впливає на виробництво та споживання рекреаційних послуг. Позитивні риси рекреації: сприятлива екологічна ситуація, значний рівень забезпечення ресурсами, розвинений транспорт та сфера послуг, стабільна соціальна, економічна і політична ситуація та інші. Серед негативних рис, можна виділити: високий рівень забруднення довкілля, відсутність видатних, унікальних чи історико-культурних пам'яток, небезпечно-низький рівень забезпечення безпеки людей, можлива нестабільна політична і соціально-економічна ситуація, невисока транспортна освоєність території, недорозвинена соціальна інфраструктура. Рекреаційна галузь значно відрізняється у регіонах з іншим типом освоєння, вона характеризує напрями рекреаційної діяльності, характер послуг та рівень рекреаційного освоєння території [1].

Тотальний характер рекреаційної діяльності в той чи іншій спосіб доходить до кожної людини, сім'ї, або ж кожної соціальної групи, але з іншого боку – вона є настільки різноаспектною і різноплановою, що надзвичайно важко підлягає будь-якій систематиці [1].

1.1. Різновиди рекреаційної діяльності

Рекреаційна діяльність — це один із комплексних видів життєдіяльності людини, спрямований на оздоровлення і задоволення духовних потреб у вільний від роботи час.

Наукова література представляє досить різні групування і класифікацію рекреаційної діяльності. Найчастіше їх основу складають: характер організації, правовий статус, мета та тривалість подорожі, сезонність, характер пересування рекреанта, його вік, активність занять та ін.

За суспільною функцією і технологією виділяються лікувальна, оздоровча, спортивна і пізнавальна РД (у відповідності до виділених вище рекреаційних циклів).

Лікувально-курортна рекреація розрізняється за основними природно-лікувальними факторами: кліматичні умови, джерела мінеральних вод, лікувальних грязей та ін. Відповідно до них відбувається поділ на 3 групи: кліматолікування, бальнеолікування, грязелікування.

Найбільш різноманітною є оздоровча і спортивна рекреація. Значною популярністю по всьому світі користується купально-пляжний відпочинок. Так, якщо чисельність туристів щорічно зростає на 6-8%, іноземних туристів – на 10–12%, то кількість «приморських» туристів зростає на 15%. [2,3]

Відпочинок на воді і біля неї включає різні рекреаційні заняття: сонячні ванни, купання, прогулянки по узбережжю, рухливі ігри на пляжі, водні атракціони та лижі та багато іншого.

Промислово прогулянковий відпочинок поєднує в собі такі заняття як прогулянки на відкритому повітрі разом з оглядом пейзажів, збирання грибів та ягід, лікарських трав та інших дарів природи.

Значний розвиток отримав відпочинок на воді, як прогулянковий, так і спортивний. Його видами є водно-моторний спорт, воднолижний спорт, гребля на байдарках і каное, вітрильний спорт та ін. Як правило, цей вид рекреації поєднується з купально-пляжним видом відпочинку.

Стрімко набирає популярності підводний спортивний туризм з метою підводного полювання на морських тварин або ж фотополювання. Він включає в себе не тільки елемент спорту, але й елемент пізнавального інтересу. Пізнавальний аспект має, наприклад, археологічний підводний туризм, який активно розвивається у багатьох середземноморських країнах, де туристів приваблюють руїни античних міст-портів під водою, пошуки міфічної Атлантиди та ін.

Також сюди входить усім відомий вид відпочинку – риболовля. Його роль можна уявити за долею витрат на придбання населенням рибальського та мисливського спорядження у загальних витратах на рекреаційні товари.

Полювання пов'язане з подорожами і має на меті відпочинок в природі, а не матеріальне збагачення. Мисливство все більше регламентується у зв'язку з проблемами охорони довкілля. До того ж це один із самих дорогих видів відпочинку.

Стрімко розвивається гірськолижний туризм. Створюються спеціалізовані гірськолижні курорти з розвинутою системою обслуговування. В Україні це Славське, Буковель, Ворохта та ін.

Все масовим становиться альпінізм. Всі суто рекреаційно-спортивні заняття мають високі і досить однозначні вимоги до природно-територіальних комплексів. Це знаходить своє відображення у спортивних нормативах, що визначають тип і кількість подоланих перешкод, характеристики трас та ін.

Пізнавальна рекреація.

Значній частині рекреаційних занять властиві пізнавальні аспекти. Але при цьому виділяються і суто пізнавальні рекреаційні заняття, пов'язані з інформаційним «споживанням» культурних цінностей, тобто оглядом культурно-історичних пам'ятників, архітектурних ансамблів, а також з ознайомленням із новими районами або країнами з їх специфічними етнографією, фольклором, природними явищами та господарськими об'єктами [2,3].

Пізнавальний туризм всередині держави, має велике виховне значення у справі патріотизму, особливо у молоді.

Основою при вивченні структури відпочинку та використання вільного часу для рекреаційних цілей є поділ вільного часу в залежності від характеру його використання на щоденний, щотижневий і щорічний є дуже важливим у методичному відношенні [2,3].

Використання щоденного вільного часу і щоденна рекреація безпосередньо пов'язані із житлом, міським середовищем та їх просторовою організацією. Прослідковується залежність між розташуванням приміських рекреаційних об'єктів та щотижневою рекреацією. До неї також відносять активну агрорекреаційну діяльність певних категорій та груп населення. Використання щорічного вільного часу (відпустки) пов'язано із розміщенням рекреаційних об'єктів курортного типу. Виходячи з наведеної диференціації вільного часу, виділяють рекреацію усередині населеного пункту; щотижневу у вихідні дні (уїк-енд) – приміську (місцеву); щорічну у період відпустки або канікул (загальнодержавну або міжнародну) [2,3].

Регламентована та самодіяльна рекреація виділяється саме за характером організації. Перебування за оголошеним, точним регламентом властивий регламентованій рекреації. Рекреанти забезпечуються комплексом послуг згідно придбаної путівки на певний термін. Під самостійною неорганізованою рекреацією розуміється самостійна подорож рекреанта, не пов'язаного ніякими взаємними обов'язками із рекреаційними підприємствами. Саме цей вид рекреації представляє на сучасному етапі розвитку індустрії гостру проблему. Так, у піковий сезон частка неорганізованих рекреантів становить близько 75% туристів, що створює особливу напругу у функціонуванні транспорту і сфери послуг [2,3].

1.1.1. Сутність рекреаційних потреб

Розвиток рекреаційної діяльності на всіх рівнях визначають рекреаційні потреби, причому вони впливають на два її основні аспекти: просторово-часову динаміку і територіальну організацію. У загальному виді рекреаційні потреби можна

визначити як вимоги до умов відновлення сил людини. Рекреаційні потреби зокрема, як і потреби людини в цілому, є продуктом історії. Формування рекреаційних потреб протікає під впливом комплексу факторів, які можна згрупувати наступним чином [2,3]:

- соціально-економічні фактори – рівень матеріального статку масового споживача, рівень цін на рекреаційні товари та послуги, наявність вільного часу, доступність інформації (реклама) про рекреаційні об'єкти і послуги;

- демографічні – вік, стать, сімейний стан, освіта, професія, приналежність до певної соціальної групи, регіон основного проживання та тип місцевості проживання (міська або сільська);

- особистісно-поведінкові фактори – індивідуальні особливості індивіда, стиль життя, інтереси, система духовних цінностей, мотивація рекреаційної діяльності, стан здоров'я;

- фактори культурного і суспільно-психологічного характеру – пріоритети в системі духовних цінностей суспільства в цілому, його окремих груп, досягнутий рівень психології споживання, вплив моди на вибір видів рекреаційних занять, існуючі традиції проведення відпочинку;

- ресурсно-екологічні фактори – масштаби і забезпеченість території різними видами рекреаційних ресурсів, екологічний стан навколишнього природного середовища;

- політичні фактори – безпека рекреаційних регіонів і об'єктів, відсутність збройних конфліктів, тероризму, піратства, дотримання міжнародних норм і правил щодо прав і свобод людини.

Рекреаційні потреби проявляються на трьох рівнях організації людей [2,3]:

1. Суспільні потреби, що визначаються як потреби всього суспільства у відновленні фізичних і психологічних сил, а також всебічному розвитку всіх його членів; потреби в розширеному відтворенні соціально-трудового й соціально-культурного потенціалу суспільства.

2. Групові рекреаційні потреби відбивають зміст потреб певних соціальних груп населення.

3. Індивідуальні рекреаційні потреби визначаються як потреби у відновленні фізичних і духовних сил людини в її фізичному, інтелектуальному й духовному вдосконалюванні. Вони включають у себе безліч рекреаційних 26 занять, які задовольняють ці потреби в зміні звичної обстановки, у відновленні здоров'я, знятті стомлення, у пізнанні навколишнього світу, у подоланні перешкод, задоволенні естетичних потреб, у духовному збагаченні, бігу від повсякденності й т. ін.

1.1.2. Оцінка рекреаційної діяльності

До актуальних питань рекреаційної діяльності належить оцінка рекреаційних ресурсів. Оцінка рекреаційних ресурсів є складним і ще не до кінця вивченим дослідницьким процесом. Складність цього процесу залежить від багатьох факторів - відсутність чітко розроблених і усталених методик, забезпеченість інформацією про якість і кількість ресурсів, розрізнення рівнів оцінювання, проблема переходу від вимірювання властивостей об'єкта до його оцінки, визначення форм виразу оцінок, суб'єктивність оцінок.

В оцінці завжди присутні об'єкт і суб'єкт. Об'єктом в оцінці виступають кількісні і якісні характеристики природних, соціально-економічних та історико-культурних ресурсів в цілому або їх окремих елементів, та їх територіальні поєднання, а суб'єктом може виступати рекреаційна галузь, різні ранги ТРС, суспільство в цілому, окремі групи рекреантів, рекреант. Багаторівневність суб'єктів оцінки обумовлює різні підходи до оцінки рекреаційних ресурсів в залежності від того ведеться вона з позицій відпочиваючого або з позицій організаторів відпочинку. Необхідність в оцінці рекреаційних ресурсів з позицій відпочиваючих здебільшого виникає при необхідності вибору для відпочинку того чи іншого рекреаційного закладу, такий вибір здебільшого обмежується періодом на вихідні дні чи найближчу відпустку. Оцінка з позицій організатора відпочинку зазвичай пов'язана з проектуванням нових рекреаційних об'єктів, реконструкцією вже існуючих, раціоналізацією використання наявних рекреаційних ресурсів. При цьому оцінювання здійснюється на достатньо тривалу перспективу 10-20 років і більше. При

цьому об'єктами оцінки можуть виступати рекреаційні об'єкти різного рангу, від одного підприємства до рекреаційних регіонів і зон [2,3].

Відпочиваючих при оцінці цікавлять виключно можливості задоволення власних потреб в конкретному місці, в певний сезон, протягом обмеженого часу і набору занять. Організатору відпочинку необхідно враховувати рекреаційні потреби значних груп рекреантів на значних територіях, протягом тривалого періоду, з різноманітним набором рекреаційних занять. Наприклад, відпочиваючого цікавитиме можливість купання і загоряння в серпні, тобто він буде цікавитися наявністю водойми і пляжу, а також температурою води і повітря в цьому місяці. Організатору відпочинку необхідно буде враховувати площу водойми, площу пляжу, тривалість сприятливого для купання періоду, а також можливості для організації інших циклів занять [2,3].

Під оцінюванням рекреаційних ресурсів розуміють процедуру визначення якостей певного рекреаційного об'єкту відповідно до способу його використання для задоволення потреб суспільства, галузі, закладу або рекреанта - тобто суб'єктів рекреації різного рангу. Взаємозв'язки об'єкта і суб'єкта є предметом оцінки. Оцінюванню притаманні багатокритеріальність, неоднозначність, історизм, ієрархічність та суб'єктно-об'єктний характер [2,3].

Для здійснення оцінки рекреаційних ресурсів найбільшого розповсюдження отримав метод бальних оцінок. Теорія і практика застосування бальних оцінок у географії розглядалася в ряді робіт. Бальні оцінки знаходять все більш широке застосування, вдосконалюється методика їх отримання, хоча сама можливість їх використання залишається дискусійною. При цьому характеристики рекреаційних ресурсів можуть вимірятися як відносними так і натуральними (кількісними) величинами. Тому для формалізації і раціоналізації отримання інтегральних оцінок використання бальних методів є єдино можливим методом оцінки.

При використанні цього метода засновуються на тім, що оцінка виступає як слідство відношення будь-яких компонентів до людської діяльності, як результат визначення в якій мірі придатний цей компонент для певного виду його освоєння, сприятливості його для когось, чогось, саме тому виникає потреба не в простих

вимірюваннях фізичних, хімічних, геометричних або інших величин, а в оцінці результатів вимірювання. Таким чином, кожна оцінка є суб'єктивною у тому розумінні, що відноситься до певного «суб'єкта» оцінки, і в той же час вона об'єктивна у тому випадку, коли спирається на об'єктивні закони зв'язків між блоками оцінювальної системи.

Оцінка рекреаційних ресурсів відбиває співвідношення об'єкта і суб'єкта. Вона, як правило, включає такі етапи:

- виділення об'єкта оцінки;
- виділення суб'єкта оцінки (рекреант, рекреаційне господарство);
- формулювання критеріїв оцінки, в залежності від масштабу і мети дослідження, властивостей суб'єкта;
- розробка параметрів (оціночних шкал).

Рекреаційні ресурси визначаються на основі якісних та кількісних показників. При кількісній оцінці важливим питанням є розробка оціночних шкал, хоча не всі дослідники даної проблеми поділяють такий підхід до оцінки рекреаційних ресурсів. Найбільш використовуваними є шкали з 3-7 ступенів, де найсприятливіші умови оцінюються найбільшим балом. Оцінка і аналіз рекреаційних ресурсів можуть здійснюватись на основі таких методів: нормативно-індексний, балансовий, графічний, картографічний, бальної оцінки, експертний, порівняльно-географічний, статистичні та математико-статистичні (пороговий аналіз, кореляційний, факторний, регресійний, потенціалів, просторових дифузій, метод Беррі, латентно-структурний та ін.), моделювання тощо [2,3].

Відповідно до трьох основних позицій суб'єкта оцінки в рекреалогії склалося три типи оцінки рекреаційних ресурсів:

- о медико-біологічний;
- о психолого-естетичний;
- о технологічний.

Медико-біологічний тип виявляє вплив природних факторів на організм людини і має найважливіше значення при оцінці кліматичних рекреаційних ресурсів, які суттєво впливають на стан здоров'я і самопочуття людини.

При психолого-естетичній оцінці визначається емоційний вплив на людину певних особливостей природного ландшафту та інших рекреаційних ресурсів. Методика такої оцінки є складною і недостатньо розробленою. Вона зводиться в основному до визначення емоційної реакції людини на природно-територіальний комплекс.

Технологічна оцінка враховує взаємодію людини і природного середовища через «технологію» рекреаційної діяльності, де суб'єктом оцінки виступає рекреаційна галузь. Така оцінка включає два аспекти: можливості для реалізації того чи іншого виду рекреаційної діяльності та перспективи інженерно-будівельного освоєння території. Важливим показником технологічної оцінки є рекреаційна ємність ресурсу.

1.2. Методологія дослідження рекреаційних потреб

1. Соціологічні дослідження:

- анкетне опитування (вибірковий зондаж);
- інтерв'ювання населення.

Вибірковий зондаж, інтерв'ювання проводиться за місцем проживання населення або у рекреаційно-туристських місцевостях.

2. Розрахунково-нормативні дослідження.

- граничні потреби населення, згідно формули 1:

$$P_j = I_j \delta_j, \quad (1)$$

де P_j – граничні потреби j -му виді рекреації;

I_j – загальна вибірковість j -го виду рекреаційної діяльності;

δ_j – частковий коефіцієнт реалізації потреб.

Вибірковість – це відсоток населення певної території, що надає перевагу тому або іншому виду рекреаційної діяльності. Виділяють особисту та загальну вибірковість, згідно формули 1.1:

$$I_j = \sum_{i=1}^m a_i I_{ij}, \quad (1.1)$$

де I_j – загальна вибірковість;

i_{ij} – особиста вибірковість;

a_i – частка j -ї демографічної групи у % від усього населення;

i – порядковий номер виду рекреаційної діяльності;

m – кількість демографічних груп.

Головними факторами, що обумовлюють рекреаційні атракції є:

- вік (приклад формування рекреаційних потреб для різних вікових груп рекреантів наведений у табл. 1);
- рівень доходів;
- наявність вільного часу;
- вартість путівки або туру.

Таблиця 1

Туристські пріоритети різних демографічних груп населення

Порядок атракції	Молодь, одинаки	Молоді сімейні пари	Сімейні пари	Особи від 45 до 65 років	Пенсіонери від 65 років і старше
1	Відвідування барів, клубів, дискотек	Пасивний відпочинок	Сімейний відпочинок	Експерсії	Експерсії
2	Сонячні ванни	Смачна їжа	Пасивний відпочинок	Пасивний відпочинок	Поїздки на природу
3	Експерсії	Експерсії	Експерсії	Поїздки на природу	Смачна їжа
4	Пасивний відпочинок	Відпочинок сім'єю	Сонячні ванни	Смачна їжа	Пасивний відпочинок
5	Поїздки на природу	Сонячні ванни	Смачна їжа	Сонячні ванни	Відпочинок з близькими та друзями

1.3. Характеристика рекреаційного попиту. Економічна складова проведення рекреаційної діяльності

З точки зору економіки попит визначають як кількість будь-яких товарів і послуг, що люди бажають і реально можуть придбати за кожною конкретною ціною в певний період часу. Попит на подорожі до певного регіону відпочинку (D) – це функція схильності людини до подорожей і відповідної величини опору між початковим пунктом подорожі й місцем призначення, згідно формули 1.2:

$$D = f(\text{схильність, опір}) \quad (1.2)$$

Схильність може розумітися як схильність людини до подорожей і рекреації, тобто наскільки сильно людина бажає подорожувати, до яких регіонів, а також які види подорожей її цікавлять. Для оцінки схильності людини до подорожей варто брати до уваги психологічні і демографічні характеристики, соціально-економічний статус людини, а також ефективність маркетингу. Опір же породжується економічною дистанцією, іноді культурною дистанцією, занадто високою вартістю туристської поїздки, поганою якістю обслуговування, ефектом сезонності. Попит являє собою деяку частину суспільних потреб, обмежену розмірами доходів населення і рівнем діючих цін. Ступінь задоволення потреб населення має різне значення при різних рівнях його добробуту. Споживач при об'єктивно існуючих обмеженнях (доходи, ціни) намагається оптимально їх задовольнити, критерії змінюються в часі й просторі. Саме це дозволяє знайти ефективні шляхи управління попитом. Платоспроможний попит виступає як показник признання (або непризнання) населенням, а значить і суспільством, структури товарів, що виробляються, і послуг у відповідності з відносним значенням потреб для кожного рівня добробуту. Рекреацію можна розглядати як специфічну форму споживання, викликану об'єктивними процесами розвитку й організації продуктивних сил. Її особливість в тому, як форми споживання викликає й адекватну специфіку попиту на рекреаційні послуги та товари [2,3]

Рекреаційний попит є сумою окремих видів попиту на різноманітні матеріальні блага і послуги, які представляє туристський ринок. Структура рекреаційного ринку характеризується поділом на три головних підрозділи в залежності від попиту і пропозиції: 1) на транспортні послуги; 2) на послуги й товари, що виступають в комплексі і пов'язані з перебуванням туриста за межами свого постійного місця проживання (ночівля, харчування тощо); 3) на разові послуги й товари, необхідні туристам для поточного і майбутнього споживання (розваги, лікування, сувеніри, транспортні засоби тощо). Усі ці підрозділи ринку перебувають у нероз'ємній взаємодії, а тому споживання включених до них товарів і послуг характеризується взаємозв'язком, а в деяких випадках – і одночасністю. У середині кожного підрозділу,

особливо в третьому, спостерігається подальша диференціація попиту й пропозиції в залежності від особливостей споживання при різних видах туризму (рекреаційний, пізнавальний, лікувальний, науковий і таке інше) [2,3].

На думку деяких дослідників, під вивченням попиту на рекреаційні послуги і товари треба розуміти вивчення впливу основних факторів на зміну обсягу і структури споживання відпочиваючих. Найбільш важливими і значними факторами, що впливають на зміну попиту на ринку, є наступні:

1. Загальноекономічні фактори;
2. Соціо - демографічні фактори;
3. Фактори культурного та суспільно-психологічного характеру;
4. Особистісно-поведінкові фактори;

Усі ці фактори впливають на так званий «чорний ящик свідомості покупця», який в кінцевому рахунку є визначальним елементом поведінки споживача на ринку.

1.4. Нормативно-правове регулювання рекреаційної діяльності в Україні

З-поміж провідних умов розвитку у сфері рекреації, виділяється, нормативно-правове забезпечення рекреаційної діяльності, що повинно відповідати її значущості для вирішення, екологічних, економічних та соціальних проблем [4].

За минуле десятиріччя внесені зміни і доповнення до чинного законодавства у сфері рекреаційної діяльності, узгоджено та прийнято ряд нових нормативних актів, що показує про розуміння, але незначний інтерес на всіх рівнях влади, що підкреслює необхідність вирішення еколого-правових і господарсько-правових питань в області рекреації [4].

Також правове регулювання рекреаційної діяльності здійснюється на підставі Земельного Кодексу України [5], Господарського та Цивільного Кодексу України [6,7], Податкового Кодексу України [8], Законів України «Про туризм» [9], «Про курорти» [10], «Про природно-заповідний фонд України» [11].

Згідно зі ст. 50 чинного Земельного кодексу України [5], до земель рекреаційного призначення належать землі, які використовуються для організації відпочинку населення, туризму та проведення спортивних заходів. Найбільш практично значущим є закріплення складу земель рекреаційного призначення. Відповідно до ст. 51 Земельного кодексу, до земель рекреаційного призначення відносяться земельні ділянки зелених зон і зелених насаджень міст та інших населених пунктів, навчально-туристських та екологічних стежок, маркованих трас, земельні ділянки, зайняті територіями будинків відпочинку, пансіонатів, об'єктів фізичної культури і спорту, туристичних баз, кемпінгів, яхт-клубів, стаціонарних і наметових туристично-оздоровчих таборів, будинків рибалок і мисливців, дитячих туристичних станцій, дитячих та спортивних таборів, інших аналогічних об'єктів, а також земельні ділянки, надані для дачного будівництва і спорудження інших об'єктів стаціонарної рекреації [12].

Незважаючи на вказівку ч. 1 ст. 52 Земельного кодексу про те, що землі рекреаційного призначення можуть перебувати у державній, комунальній та приватній власності, зіставлення її змісту з попередньою земельно-правовою нормою призводить до висновку про те, що переважаюча більшість земельних ділянок та розміщені на них рекреаційні об'єкти природного походження є об'єктами публічної власності. На даний час у деякій мірі допомагають вимоги Закону України «Про мораторій на зміну цільового призначення окремих земельних ділянок рекреаційного призначення в містах та інших населених пунктах» [12].

На підставі права приватної власності можуть належати лише земельні ділянки загального користування дачного кооперативу (ст. 52 ЗКУ) та землі, надані для індивідуального дачного будівництва (ст. 121 ЗКУ). Усі інші земельні площі та природні рекреаційні об'єкти можуть належати на праві державної або комунальної власності. Зазначена обставина зумовлює їх використання головним чином на підставі права постійного користування [12].

Основними ознаками виділення рекреаційних земель є їх придатність для використання в цілях організації та забезпечення відпочинку населення, підтвердження такої придатності у законному встановленому порядку, прийняття

відповідних рішень уповноваженими органами про оголошення таких територій рекреаційними, визначення їх меж і режимів використання й охорони та деякі інші ознаки, пов'язані з природними властивостями відповідних земель і розташованих на них об'єктів [12,13]. Зазначені ознаки враховуються у чинному законодавстві шляхом закріплення спеціальних вимоги щодо надання їх у користування та встановлення особливих вимог щодо охорони таких територій і об'єктів [12,14]. Зокрема, згідно з ч. 3 ст. 52 чинного Земельного кодексу, на землях рекреаційного призначення забороняється діяльність, що перешкоджає або може перешкоджати використанню їх за призначенням, а також негативно впливає або може вплинути на природний стан цих земель.

Проте рекреаційні цінності і властивості притаманні не лише відповідним землям [12,14], а і багатьом іншим природним об'єктам та їх природним ресурсам. Так, ст. 64 Водного кодексу України [15] прямо вказує на користування водами в оздоровчих, рекреаційних та спортивних цілях. Однак діюче водне законодавство не передбачає інших форм власності, крім права власності Українського народу на водні об'єкти, тим більше на води оздоровчого і рекреаційного призначення, що мають особливу цінність. Тому їх використання згідно із зазначеною нормою кодифікованого водного закону, може здійснюватися в порядку загального та спеціального видів водокористування [14].

На забезпечення рекреаційних функцій широко вказується в Лісовому кодексі України [16] та Кодексі України про надра [17], Законах України «Про рослинний світ» [18] та «Про тваринний світ» [19], а також у інших законодавчих актах. Зокрема, за функціональним поділом лісів у ст. 39 чинної редакції Лісового кодексу виділена окрема група рекреаційно-оздоровчих лісів, які виконують переважно рекреаційні, санітарні, гігієнічні та оздоровчі функції. Відповідно до ст. 15 Закону «Про рослинний світ», використання природних рослинних ресурсів з рекреаційною й оздоровчою метою здійснюється в порядку загального користування, а ст. 16 Закону «Про тваринний світ» гарантує громадянам право на безоплатне загальне використання об'єктів тваринного світу для задоволення життєво необхідних потреб, зокрема, для рекреаційного використання. Таким чином, природні рекреаційні властивості і

ресурси містяться по суті в усіх природних об'єктах, які у нерозривному взаємозв'язку із земельними, водними та іншими ресурсами утворюють певні природні комплекси. Саме в якості таких комплексів вони визнаються об'єктами природноресурсового й екологічного законодавства і права [12].

Одночасно в окремих галузевих законодавчих актах передбачається використання корисних властивостей природних об'єктів для рекреаційних цілей як на основі права власності, так і на підставі права загального та спеціального природокористування. Такі положення закріплені у чинному водному, лісовому, гірничому, флористичному та фауністичному законодавстві, що визначають можливість використання їх рекреаційних властивостей на засадах природокористування [12,20]. Це пов'язано з певними труднощами встановлення права власності рекреаційні властивості, які не завжди наділені речовими індивідуалізуючо-визначальними ознаками, наприклад, стосовно рекреаційних властивостей лісів. Проте навіть коли має місце встановлення права державної власності на ліси, то в законодавстві закріплюється право власності на них з урахуванням переважно виконуваних ними функцій, у тому числі і рекреаційних, а не на їх рекреаційні властивості. Неможливим, наприклад, є встановлення права власності на сприятливі погодні умови чи кліматичні властивості, що використовуються для оздоровчих і рекреаційних цілей, оскільки зазначені якості є родовими, а не речовими ознаками [12].

Природні території та об'єкти широко використовуються у рекреаційних цілях, що знайшло своє закріплення у спеціальних законодавчих актах. Зокрема, у ст. 63 Закону України «Про охорону навколишнього природного середовища» [21], передбачається утворення спеціальних рекреаційних зон, якими є ділянки суші і водного простору, призначені для організованого масового відпочинку населення і туризму. На території рекреаційних зон забороняються: господарська й інша діяльність, що негативно впливає на НПС або може перешкодити використанню їх за цільовим призначенням, зміни природного ландшафту та проведення інших дій, що суперечать використанню цих зон за прямим призначенням.

Згідно ч. 3 ст. 63 природоохоронного закону, режим використання територій рекреаційних зон визначається Верховною Радою Автономної Республіки Крим та місцевими радами відповідно до законодавства України. Таким чином, правове регулювання рекреаційної діяльності як комплексу заходів, що охоплює оздоровлення, відпочинок, заняття туризмом і спортом тощо, забезпечується на законодавчому рівні, а встановлення режиму використання рекреаційних територій – віднесено до компетенції органів місцевого самоврядування.

Слід зауважити, що у законодавчому визначенні курорту підкреслюється використання природних курортних територій та їх ресурсів також для рекреаційних цілей. Їх використання забезпечує не тільки лікування чи оздоровлення, а і сприяє відновленню життєвих сил, працездатності та емоційно-психологічного стану людини. У реальному житті оздоровлення чи профілактика захворювань одночасно супроводжуються відпочинком від повсякденних турбот. Однак рекреація не обмежується лише курортнооздоровчими територіями чи оздоровчо-профілактичними об'єктами. Наведений склад земель рекреаційного призначення охоплює досить широке коло природних рекреаційних територій та природно-соціальних об'єктів. У зв'язку з цим використання зазначених територій та об'єктів для рекреаційних цілей не є вичерпним [12].

Оскільки рекреація включає різноманітні види діяльності у вільний час, зокрема, відтворення фізичних сил та оздоровлення організму, заняття туризмом чи спортом, задоволення широкого кола інших особистих і соціальних потреб та запитів, то надзвичайно складно запропонувати універсальне визначення поняття «рекреація». Відомо, що рекреація походить від латинського «recreatio» – відновлення чи відтворення або з французького «recreation» – відпочинок, що переважно прийнято визначати як відновлення, відтворення чи зміцнення людиною своїх фізичних і духовних сил у вільний час, витрачених в процесі життєдіяльності з використанням відповідних природних територій та їх ресурсів або у спеціально відведених для цього місцях [12].

Зрозумілим є те, що для розвитку рекреаційної діяльності необхідні відповідні ПРР. До останніх слід віднести природні території та об'єкти, а також процеси і явища

природного й антропогенного походження, які використовуються для цілей рекреації. При цьому природні території та об'єкти складають матеріально-речову базу для організації та забезпечення відпочинку, які можуть належати на праві власності або використовуватися на праві загального чи спеціального природокористування, у тому числі на договірних засадах [9].

У зв'язку з інтенсивним розвитком рекреаційної діяльності в Україні у популярних виданнях часто використовуються такі поняття як рекреаційна місткість, рекреаційне навантаження, територіальна рекреаційна система тощо. Під рекреаційною місткістю розуміють здатність певної природної території забезпечувати здійснення рекреаційної діяльності без деградації природного та природно-соціального середовища. Рекреаційне навантаження означає рівень сукупного антропогенного впливу на певну природну територію чи природно-соціальний комплекс, що використовується в процесі рекреаційної діяльності (витоптування, ущільнення ґрунту, забруднення земель, вод і лісів відходами, нищення рослинного покриву, збідніння тваринного світу тощо). У свою чергу, територіальна рекреаційна система є просторово-територіальним утворенням, що характеризується єдністю об'єктів рекреації на певній території у визначених межах. Для територіальної рекреаційної системи притаманна певна складність її природного устрою та відкритість для використання. Основою функціонування територіальної рекреаційної системи є взаємозв'язок і взаємодія її об'єктів та їх рекреаційних складових [12].

Наведені термінологічні позначення та їх змістовні тлумачення зустрічаються й у нормативних актах, технічних стандартах та іншій документації. Однак сучасна активізація розвитку рекреаційної діяльності вимагає прийняття спеціального закону про рекреацію та рекреаційну діяльність, із законодавчим закріпленням таких важливих визначень як рекреаційна територія, рекреаційний об'єкт, рекреаційна місткість, РД, ПРР, рекреаційне навантаження та інші термінологічні позначення. Одним із видів рекреації та рекреаційної діяльності є туризм, пов'язаний з подорожами і мандрівками з пізнавальною метою та метою відпочинку. Туризм близький за своїм характером з рекреацією, але рекреація є більш загальним

поняттям, ніж туризм. Тому РД не завжди є туристичною, а туристична – рекреаційною. Крім того, на відміну від рекреації та рекреаційної діяльності, туризм і туристична діяльність піддані законодавчому регулюванню [12].

Відповідно до ст. 1 Закону України «Про туризм» [9], останній визначається як тимчасовий виїзд особи з місця проживання в оздоровчих, пізнавальних, професійноділових чи інших цілях без здійснення оплачуваної діяльності в місці, куди особа від'їжджає. У наведеному законодавчому визначенні туризму позначені оздоровчі цілі, але відсутня рекреаційна мета туризму. Сучасний туризм якраз і є обмеженим за часом видом активного відпочинку шляхом здійснення індивідуальної, родинної чи групової подорожі з чітко визначеною рекреаційною метою і спрямованістю.

У чинній редакції туристичного закону привертає на себе увагу також беззмістовне визначення туристичних ресурсів країни. За ст. 3 туристичного закону, вони визначаються як пропоновані або такі, що можуть пропонуватися, туристичні пропозиції на основі та з використанням об'єктів державної, комунальної чи приватної власності. Не надає безпосередньої підстави для однозначного ствердження і те, що такими об'єктами державної, комунальної чи приватної власності можуть бути природні комплекси, природні об'єкти чи їхні рекреаційно-туристичні ресурси. У ст. 1 первинної редакції Закону «Про туризм» туристичні ресурси позначались більш конкретно і визначались як сукупність природно-кліматичних, оздоровчих, історико-культурних, пізнавальних та соціально-побутових ресурсів відповідної території, які задовольняють різноманітні потреби туриста. У чинній редакції вказаного закону аналогічні положення відсутні, що надає підстави для твердження про усунення природноресурсових складових із змісту туристичного закону. Поза будь-яких сумнівів, такі види туризму як екологічний (зелений), сільський, підводний, гірський та мисливський явно здійснюються з використанням природних територій, природних об'єктів та природних ресурсів. Туристичні маршрути, піші туристичні стежки та марковані туристичні траси, стаціонарні та пересувні рекреаційно-туристські табори і туристські бази, дитячі туристські станції та інші туристичні об'єкти також є рекреаційно-туристичними

територіями та об'єктами, які поєднують в собі природне походження та освоєння, створення чи облаштування, що утворені у поєднанні з людською діяльністю [12].

Природно-соціальні ознаки рекреаційно-туристичних об'єктів знайшли своє відображення і в окремих нормативно-правових актах [22]. Однак у зв'язку з природносоціальним походженням рекреаційно-туристичних об'єктів постає питання про власницьку правооб'єктність туристичних об'єктів та їх складових, створених людською діяльністю. Якщо останні як речові об'єкти можуть належати на праві державної, комунальної та приватної власності, то природні властивості як складові туристичних об'єктів природного походження можуть використовуватися як на засадах праві власності, так і на праві природокористування. Зазначена особливість у певній мірі зближує статус рекреаційних і туристичних територій та об'єктів.

Проте вони не тотожні між собою як за реальним природним і природно-соціальним станом, так і за правовим регулюванням їх використання та забезпечення правової охорони за чинним законодавством [12].

1.5. Висновки до розділу

Стрімкий розвиток РД призводить до покращення економічної ситуації Карпатського регіону та забезпечує місцеве населення додатковими робочими місцями, створює нові ринки послуг.

Але, стримуючим фактором є застаріла нормативно-правова база, у частині ліцензування природних ресурсів, та контролю за несанкціонованою діяльністю, що порушує основні компоненти наколишнього природного середовища.

Отже, наявні природні, природно-антропогенні, соціально-економічні і культурно-історичні ресурси мають сприяти диверсифікації та розвитку регіонального рекреаційно-туристичного ринку в Карпатському регіоні. Ресурсно-туристичні можливості регіону повинні бути поєднані з основними пріоритетами розвитку рекреації, реалізація яких сприятиме значному загальному поліпшенню економічної діяльності.

РОЗДІЛ 2

КЛАСИФІКАЦІЯ ВПЛИВІВ РЕКРЕАЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ НА ОСНОВНІ КОМПОНЕНТИ НАВКОЛИШНЬОГО ПРИРОДНОГО СЕРЕДОВИЩА

Оцінюючи рекреацію як одну з невід’ємних галузей економіки, слід зауважити, що вона знаходиться у прямій залежності між природним середовищем (водні об’єкти, ліси, пляжі, повітря). Це обґрунтовується тим, що більшість людей, обирають місце відпочинку за оптимальною якістю НПС, шкідливі впливи великих підприємств, транспортних засобів, в якому відсутні [23].

Тому, спостерігається деяка циклічність: виняткові, екологічно сприятливі та привабливі природні території з низькими показниками забрудненості приваблюють рекреантів, значна кількість яких порушує їх природно-екологічний стан, спричиняючи виникнення негативних впливів та наслідків. Прояви даних впливів можна спостерігати у:

- забрудненні основних компонентів довкілля (атмосферне повітря, водні об’єкти, ґрунт);
- деградації та зміні природних ландшафтів внаслідок будівництва різноманітних об’єктів туристичної інфраструктури;
- руйнуванні ареалів цінних видів флори;
- інтенсивному використанні водних та земельних ресурсів, об’єктами забезпечення рекреації;
- продукування великої кількості відходів;
- споживанні значної кількості енергії;
- ущільненні ґрунтового покриву;
- порушенні спокою фауни та місцевих мешканців внаслідок шумового забруднення;

- виникненні небезпечних природних явищ (лавини, зсуви, селі) внаслідок вирубування значних площ лісів для провадження різноманітних форм відпочинку тощо.

Крім вище зазначеного, не менш важливою постає проблема забруднення ландшафту, неорганізованої забудови тимчасовими спорудами, що призводить до руйнації його естетичних особливостей.

Також впливи рекреації на довкілля залежать від масштабів і видів рекреаційної діяльності. Окремий рекреант спричинює незначний вплив на оточуюче середовище, однак екологічні проблеми з'являються при збільшенні числа рекреантів або при зміні ступеня використання ресурсів. Швидкі темпи збільшення кількостей відпочиваючих можуть призвести до появи загроз для найбільш екологічних районів, такі парки та природні заповідні зони, які є загальнолюдською та державною спадщиною.

Збільшення динаміки розвитку рекреаційної діяльності на території Українського Карпат, виділяє деякі особливості негативних впливів для основних компонентів навколишнього середовища, а саме на: атмосферу, літосферу та гідросферу. Також негативно впливає на рельєф та ландшафт місцевості, флору та фауну, санітарний стан території, культурне середовище регіону.

Враховуючи все вище сказане, необхідно більш детально вивчити та проаналізувати зазначені впливи на довкілля, усвідомити важливість прийняття еколого-обґрунтованих управлінських рішень стосовно їх мінімізації.

2.1. Вплив рекреаційної діяльності на атмосферне повітря

Від якості атмосферного повітря залежать такі параметри рекреації як: здоров'я населення, придатності території для відпочинку, оздоровлення та лікування (особливо це стосується природно-заповідних територій, які слугують основними та найпривабливішими об'єктами). Тому, основною проблемою є визначення основних впливів рекреаційної діяльності на атмосферне повітря та шляхів її усунення.

Основним джерелом впливу на атмосферне повітря є використання транспортних засобів при організації та проведення туристичних подорожей та перевезень. Відпрацьовані гази, містять шкідливі речовини, що негативно впливають на здоров'я людини, та на стан навколишнього середовища [24].

В процесі експлуатації автомобільного транспорту з двигуном внутрішнього згоряння, відбувається викиди таких шкідливих речовин як: відпрацьовані гази; неконтрольований розлив на ґрунт експлуатаційних матеріалів випаровування з систем живлення тощо.

Перелік основних речовин, які забруднюють атмосферу: оксиди вуглецю, вуглеводень, оксиди азоту та тверді частинки (сажа). Найбільша кількість забруднюючих речовин виділяється в атмосферу саме при розгоні автомобіля (особливо при швидкому), а також при русі на малих швидкостях. Відносна частка (від загальної маси викидів) вуглеводнів і оксидів вуглецю найвища саме при здійсненні гальмування автомобілем та при русі на холостому ході, а оксидів азоту – при розгоні автомобіля.

Під час організації туристичних перевезень виділяють часті зупинки, для того аби туристи змогли побачити об'єкти екскурсії, насолодитись красою природи, а також повільний рух на малих швидкостях. Тому, рівень забруднення повітря буде підвищуватись, зважаючи на ці особливості [24].

Екологічність транспорту та рівень його безпечності можна оцінити за двома універсальними критеріями [24]:

- за затратами енергії на перевезення одного пасажера (туриста) на 1 км подорожі;
- за кількістю шкідливих речовин, які викидаються тим чи іншим транспортним засобом.

Оцінюючи високий негативний вплив транспорту на атмосферне повітря необхідно, розробити та впровадити засоби по зменшенню цього впливу за рахунок:

- використання високоякісних, стандартизованих екологічно чистих видів пального;

- зменшення витрат пального, що забезпечить одночасне зниження рівнів викидів в атмосферу і термічного забруднення довкілля;
- збільшення кількості пішохідних екскурсій, що призведе до зменшення транспортних перевезень туристів.

2.2. Вплив рекреаційної діяльності на водні об'єкти

Основним ресурсом, що використовується для купання та відпочинку, для забезпечення комунального функціонування закладів розміщення рекреантів, в особистих потребах відпочиваючих є водні об'єкти (на території Українських Карпат це річки, озера та ставки).

Надмірне нагромадження та нераціональне водокористування може призвести до виснаження, деградації та повній втраті природних особливостей водних об'єктів. Задоволення потреб рекреантів у водних ресурсах є різною, але, чим більше використання, тим вищий ризик погіршення якості води [24].

Деякі види рекреації завдають особливо значне порушення якісного складу водних ресурсів. Це напряму пов'язано з використанням моторних видів водного транспорту, що сприяють розвитку берегової ерозії, поширенню та розмноженню водних бур'янів, помутнінню води (особливо в мілких водоймах) та викликають хімічне забруднення.

Вплив забруднення в річках, локалізований на невеликих ділянках та триває досить коротко, все це завдяки наявності течії, що зменшує негативний вплив на компоненти річки. Але, забруднення може бути більш тривалим, якщо викид забруднюючих речовин є постійним явищем або якщо сконцентровані водокористувачі, ведуть неправильну утилізацію своїх відходів та скидів. Протікання та прояв тимчасових сезонних змін відбувається в районах з найбільшим коефіцієнтом використання водних ресурсів [24]

Багато закладів рекреації (санаторії, профілакторії, будинки відпочинку (лікувальні заклади), готелі, мотелі, кемпінги та ін.) використовують різноманітні хімікати (хлорне вапно або каустичну соду) для знищення запаху стічних вод або для

розчинення жирів і масел. Деякі готелі навіть скидають хлоровану воду з басейнів прямо в водні об'єкти.

Хлорорганічні з'єднання, які використовуються для дезинфекції води є дуже токсичними для водної флори та фауни і можуть спричинити їх загибель [24,25].

Ще одним негативним фактором є перевантаження систем каналізації, основною причиною є будівництво нових готельних та розважальних комплексів. Велике навантаження на очисні споруди в пік туристичного сезону призводить до зниження ефективності їх роботи, а тому великі об'єми стічних вод скидаються без очищення, впливаючи негативно на флору і фауну водних об'єктів.

Стічні води, потрапляючи, від закладів будівництва та обслуговування, у водойми сприяють розмноженню водоростей (цвітіння водоростей), що призводить до зниження вмісту кисню. Для водних екосистем низький вміст кисню означає, що його концентрація в літрі води менше ніж 2-3 мг/л. Це в свою чергу веде до загибелі риби та зміні видового різноманіття водного об'єкта [24].

2.3. Вплив рекреаційної діяльності на ґрунт та рельєф

Вплив РД на ґрунт може мати різний характер, який залежить від конкретного виду рекреації, що організовуються та проводиться на відповідній території. Внаслідок постійних великих пішохідних екскурсій та кінних прогулянок, відбувається ущільнення ґрунту.

Розбудова та розширення закладів рекреації призводить до збільшення площ ґрунтів, що виключаються з екологічного використання. Відбувається токсичний вплив деяких будівельних матеріалів на шари ґрунту.

Основні пошкодження ґрунту, пов'язані з деградацією рослинності, найчастіше це відбувається на великих площах у кемпінгах та на стежках і дорогах. Рослинна підстилка зникає через фрагментацію (розпад на частини, подальша ерозія і вилугування) це відбувається на початкових стадіях утворення стежин та доріг [24,25].

Значний вплив на ґрунт спостерігається під дією копит коней. Знижується кількісний вміст азоту в ґрунті, через тривале руйнування листяної підстилки, що також згубно впливає на екосистеми. Крім того, гинуть мікроорганізми, що забезпечують його утворення і кругообіг.

Внаслідок ущільнення, погіршується: структура ґрунтів; здатність ґрунту відновлювати рослинний покрив, внаслідок ушкодження коріння рослин; порушується дренаж, який викликає змив ґрунту та може слугувати причиною виникнення ерозії; ускладнюється доступ вологи та повітря до коренів рослин та ґрунтових організмів; знижується мікробіологічна активність (в 2-3 рази); зменшується інтенсивність виділення вуглекислого газу. Ці процеси призводять до скорочення видового складу рослин, а іноді до їх загибелі.

Під дією транспортних засобів, які використовуються для перевезення туристичних груп, все частіше відбувається трамбування ґрунту [24, 25].

Хаотичний характер потоку туристів призводить до:

- втоптування, а внаслідок і знищення трав'яного покриву, який росте поруч із стежками, дорогами та місцями для ночівлі;
- руйнування та ущільнення ґрунту, який, в свою чергу, починає гірше пропускати вологу та повітря, що призводить до зміни мікроклімату приґрунтового шару;
- зменшення кількості комах та інших живих організмів;
- ерозії ґрунтів (як правило на туристичних стежках).

2.4. Вплив рекреаційної діяльності на рослинний та тваринний світ

Відсутність регуляції в РД впливає на видовий склад рослинності конкретно визначеної території (особливо це характерно для приземного шару). Неправильний збір рослин в гербарії і букети, при якому вони часто вириваються з корінням, призводить до зникнення деяких видів.

Збільшення кількості проходження транспортних засобів завдає шкоди рослинності, веде до локальної деградації трав'яного покриву і до утворення значної кількості доріг, що порушує красу природних територій.

Від несанкціонованого полювання та рибальства, найбільше страждають дикі види тварин і риби, відбувається скорочення популяцій.

Присутність людей, вже є фактором зміни екосистеми диких тварин, особливо птахів. Саме використання устаткування для відпочинку завдають незручності тваринам. Також, тварин сильно турбує шум радіоприймачів і двигунів автомобілів, що призводить до порушення їх розмноження.

Водоплавні птахи, які будують кубла на поверхні води, зазнають значного впливу від моторних суден. Це призводить до того, що водоплавні птахи покидають водоймище.

Плавання та сплав на човнах впливає на кількість популяцій риби, що пов'язане, головним чином, з розливами бензину і сильним шумом [24,26].

2.5. Вплив рекреаційної діяльності на санітарний стан території

Після відвідування рекреантів певних територій, залишаються сміття та відходи, які створюють значні санітарні проблеми та впливають на здоров'я місцевого населення. В першу чергу, накопичення відходів негативно відображається у якості: питної води, ґрунтів, рослинності та повітря.

Чітке розділення та сортування відходів є вкрай необхідним. Для початку потрібно розділяти органічні та неорганічні відходи. З органічних відходів, шляхом їх переробки можна отримувати добрива. Щодо неорганічних відходів, то необхідно заборонити туристам залишати їх в місцях туристичного перебування (наприклад коробки від сигарет, фотоплівок, банки, пластик, поліетилен тощо).

Найефективнішим способом вирішення вищезазначених проблем, може стати попередження їх накопичення, що виражається у:

- постійному контролю як за індивідуальними, так і за організованими переміщення та дій відпочиваючих;
- збільшенні кількості спеціальних баків для сміття на територіях об'єктів рекреації;
- підвищенні штрафів за викидання сміття.

2.6. Проблеми використання рекреаційних ресурсів

Зростання туристичної активності у Карпатах, відображається у розбудові рекреаційної інфраструктури, а також на збільшенні інтенсивності потоків відпочиваючих. Вплив РД на НПС Карпатського регіону пов'язано з [27]:

- збільшення інтенсивності розбудови туристичної інфраструктури (транспортної, , закладів дозвілля, гірськолижної, харчування та розміщення);
- забрудненням поверхневих вод, погіршення якості повітря в туристичних центрах внаслідок надмірного використання транспорту, засмічення територій;
- рекреаційною деградацією ландшафтів та рельєфу, погіршення ґрунтово-рослинного покриву, особливо на гірськолижних трасах та пішохідних зонах.

Основні негативні наслідки інтенсивного розвитку рекреації в Карпатському регіоні:

- швидка та інтенсивна розбудова величезних об'єктів, призводить до негативного впливу на НПС. Виконуються великі обсяги земельних робіт, вирубуються ліси, проводяться інженерно-технічні роботи. Насамперед, це стосується комплексів "Буковель", "Мигієве", "Плай", "Волосянка";
- урбаністична забудова туристичних комплексів, призводить до збідніння гірських сільських ландшафтів. Багатоповерховість сучасних готельних комплексів не відповідає стилю забудови сільських територій та погіршує естетику територій регіону. Це властиво таким курортам як Славське, Косове, Яремча, а також стосується багатьох курортних селищ;

- зміна та погіршення стану ґрунтового-рослинного покриву територій, в місцях масових тур потоків. Особливо, на стежках та дорогах, майданчиків для відпочинку. Це стосується зелених зон тур центрів, водоспадів, природно-культурних комплексів, поблизу популярних DESTINAЦІЙ (г. Говерла, водоспад Пробій, Манявський скит та ін.);

На сьогодні, локалізація активної розбудови агроосель, котеджів та пансіонатів, біля привабливих територій та об'єктів річок та лісів витісняє землі призначенні для сільськогосподарства [27].

Прояв негативних наслідків туризму також прослідковуються на об'єктах ПЗФ. Серед них: надмірне антропогенне навантаження, засміченість найпопулярніших у туристів місць: поблизу озера Синевир, на водоспадах Кам'янка та Урицькі скелі, на горах Говерлі та Скелях Довбуша, на об'єктах Кам'яного кільця. До того ж, створені тематичні стежки екоосвіти на територіях об'єктів природно-заповідного фонду призвели до збільшення нерегульованих потоків відпочиваючих. Негативний вплив, простежується в таких видах туризму, як автомобільний, особливо джипінг, також небезпечними є ралі на позашляховиках на території парків та фрістайл біля підніжжя Говерли.

Розвиток рекреаційно-туристичного потенціалу Карпатського регіону стримують такі основні проблеми [27]:

- нестабільна законодавча та нормативно-правова база, особливо у частині ліцензування використання мінерально-сировинних ресурсів;
- понаднормове використання та вичерпання природних ресурсів;
- надмірне використання й порушення відновлення лісових ресурсів;
- недостатній нагляд та контроль за використанням природних ресурсів (несанкціонована вирубка лісів, використання кар'єрів, мисливство, рибальство)

Гірські території, які розташовані вище 400 метрів над рівнем моря, не використовують на повну силу свій ресурсний потенціал, через важкодоступність територій.

Погіршення соціально-економічного та екологічного стану Карпатського регіону, зумовлене такими проблемами як [27]:

- відсутність інтересу державної політики, щодо збалансованого розвитку Карпатського регіону;
 - низький розвиток транспортної, соціальної та комунікаційної інфраструктури;
 - неповний рівень використання, рекреаційного, туристичного, людського потенціалу для економічного розвитку регіону;
 - постійні стихійні лиха - повені та зсуви, що є причиною руйнування комунікацій та інфраструктури регіону, а також подібні явища створюють складності ведення господарської діяльності;
 - недостатня кількість медичних пунктів та недостатній рівень якості надання медичних послуг;
 - низький рівень інвестицій в Карпатському регіоні;
 - недостатнє та неефективне провадження природоохоронних заходів;
 - інтенсивна, незаконна вирубка лісів, що порушує баланс екосистеми;.
- Подолання вищезазначених проблем та впровадження управлінських рішень дасть змогу вивести рекреацію в Українських Карпатах на новий рівень.

2.7. Висновки до розділу

Кожна людина, має екологічні потреби, що співпадають та задовольняються, рекреаційними вимогами до стану навколишнього природного середовища. Тому, значний розвиток рекреації, стає більш масовим, та безпосередньо впливає на компоненти природи.

Основними небезпечними факторами, постають: побудова та розвиток нових споруд для комплексів рекреації та суміжної інфраструктури, вплив відпочиваючих на компоненти навколишнього природного середовища (розведення багаття, витоптування ґрунту, знищення рослин), використання ПРР для технологічних процесів в рекреації.

Досить вагомою причиною погіршення екологічної ситуації в регіоні є неузгодженість нераціональних економічних вкладень в регіон, без врахування

значних збитків для компонентів природи. А також, низький рівень контролю за бездумними діями рекреантів.

РОЗДІЛ 3

ЕКОЛОГО-ЕКОНОМІЧНА ОЦІНКА РЕКРЕАЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ НА ПРИКЛАДІ КАРПАТСЬКОГО РЕГІОНУ

Еколого-економічна оцінка рекреаційних територій полягає у забезпеченні умов збалансованого природокористування, що охоплюють відтворювальні процеси ПРР та передбачають пріоритетність інвестиційно-інноваційних рішень у напрямі еколого-економічної безпеки рекреаційних макрорегіонів.

Перспективи досліджень залежать від чітко визначених етапів розвитку щодо оцінки рекреаційно-туристичного природокористування, дотримання яких дасть змогу зменшити негативний вплив на довкілля і збільшити позитивний, забезпечити не тільки збереження природних ресурсів, але і значний прибуток від їх використання, що буде позитивно впливати на поліпшення екологічної та соціально-економічної ситуації в регіоні; а також необхідності проведення еколого-економічної оцінки рекреаційних територій, що передбачає: діагностику, аналіз, моніторинг рекреаційних систем, оцінювання ступеня впливу туристично-рекреаційного комплексу на основі еколого-економічних та соціальних показників [28].

3.1 Системний підхід до еколого-економічного забезпечення збалансованого розвитку рекреаційної діяльності

РД, як соціально-еколого-економічне явище все більше набирає всіх ознак динамічної системи, будучи при цьому специфічним і складним об'єктом управління. Рекреація істотно впливає на економічний розвиток держави та регіонів, будучи його стимулятором і каталізатором. Це обумовлюється тим, що розвиток рекреації стимулює розвиток виробничих і обслуговуючих секторів економіки, які спеціалізуються, зокрема, на випуску товарів та послуг туристичного призначення. Стимулюється також розвиток таких секторів економіки, як будівництво, транспорт, сільське господарство, культура, мистецтво тощо, які прямо чи опосередковано

пов'язані з туристичною індустрією. Крім цього, стимулюється інноваційний розвиток, впровадження новітніх виробничих та обслуговуючих технологій. Зростаючий попит і постійне підвищення вимог до набору і якості продукції та послуг сприяє створенню нових робочих місць, поповненню бюджету та валютним надходженням [29]. Слід зазначити, що розвиток рекреаційної діяльності має позитивний вплив на НПС, адже люди прагнуть до єднання з природою та втечі від великого міста, тому охорона та відновлення природної екосистеми є надзвичайно актуальними сьогодні. РД в основному ґрунтується на природних та історико-культурних ресурсах, тому, ігноруючи соціальні та екологічні наслідки, галузь ризикує підірвати саме своє існування. Для того щоб суб'єкти господарювання отримали вигоду, необхідно розвивати інтегровані відносини, які забезпечать збалансований розвиток рекреаційно сфери. Рекреацію слід розглядати як складну систему, для якої характерним є високий рівень інтеграційних процесів між її секторами. Без системного підходу в процесі дослідження неможливо розглядати жодного об'єкта, процесу або явища. Окрім цього, системний підхід застосовується для формулювання сутності проблем, які досліджуються, та вибору ефективних напрямів їх вирішення. Важливість цього підходу важко переоцінити, оскільки системне уявлення про рекреаційні території як просторовий об'єкт, що залежить від низки чинників, у сучасних умовах господарювання найбільш логічне та структуроване. Отже, застосування системного підходу в процесі наукових досліджень є одним з основних методів пізнання як на теоретичному рівні, так і на практиці, і він є невід'ємною частиною будь-якого сучасного дослідження. Попри те, що є багато різних трактувань поняття "системний підхід", усі дослідники мають однаковий погляд на віднесення системного підходу до методології пізнання. Суть її полягає у вивченні різноманітних явищ та об'єктів, у виокремленні в складі об'єктів окремих частин, елементів та взаємозв'язків між ними, у дослідженні об'єкта чи явища як елемента системи зовнішнього середовища, яке теж впливає на функціонування об'єктів та протікання явищ [29].

Системний підхід включає такі положення:

— складні системи складаються з елементарних, але досить представницьких зі смисловим навантаженням утворень;

— стан кожного з елементів системи визначається деякими характеристиками, що залежать від його місця у системі і часі;

— необхідний порядок в елементах системи задається обмеженнями, правилами поведінки і сильно залежить від ступеня відкритості взаємодії досліджуваної системи з навколишнім середовищем [29].

Системний підхід ґрунтується на низці положень, які слід визначити для регіонального рекреаційного ринку, як частини регіональної соціально- еколого- економічної системи у взаємозв'язку з закономірностями систем, це [29]:

— проблеми регіонального туристичного ринку визначаються з урахуванням взаємозв'язку з більшими соціально-економічними системами, у які входить розглянута система і з якими вона пов'язана спільністю цілей;

— цілі регіонального туристичного ринку визначаються у зв'язку з соціально- економічною системою в цілому або з більшими системами;

— стійкий розвиток регіонального туристичного ринку неможливо забезпечити шляхом незначних змін; він має ґрунтуватися на плануванні, оцінюванні та прийнятті таких рішень, які припускають позитивні зміни для системи в цілому;

— існуючі проекти розвитку регіонального туристичного ринку в соціально- економічній системі слід оцінювати ступенем відхилення системи від оптимального проекту. Світовий досвід доводить, що успішність розвитку сфери туризму й рекреації безпосередньо залежить від того, як на державному рівні сприймається галузь, наскільки масштабна й ефективна державна підтримка, наскільки стратегічно виважено та комплексно здійснюється державна політика регулювання туристичної галузі. Тому в усіх розвинених із туристичного боку країнах головну роль у регулюванні функціонування й розвитку туризму відіграє держава [29].

До конкретизованих механізмів і засобів державного регулювання розвитку туризму слід віднести:

— адміністративні (ліцензії, стандарти, сертифікати, візи, квоти, ліміти);

— економічні (бюджетне фінансування, державне замовлення, пільги, податки, збори, кредити, мінімальні/максимальні ціни, мінімальний розмір фінансового забезпечення суб'єкта туристичного бізнесу);

— організаційні (макроекономічні плани, цільові комплексні програми);

— соціально-психологічні (залучення, спонукання, роз'яснення, примус);

— нормативно-правові (законодавчі акти органів державної влади) [29].

— екологічні (охорона навколишнього природного середовища, реставрація та збереження історико-культурних та природніх пам'яток, створення національних парків та заповідників; розробка і впровадження програм для розвитку агротуризму, сільського зеленого та екологічного туризму).

Для цілісного розуміння рекреаційно системи слід виокремити підсистеми:

— державне та місцеве управління;

— технічне обслуговування та інфраструктура;

— інформаційна забезпеченість та реклама;

— рекреаційно-туристичний бізнес;

— обслуговуючий персонал;

— природні та історико-культурні ресурси;

— інвестиції та фінансування;

— туристи, які є покупцями рекреаційних послуг.

Такі підсистеми збалансованої рекреаційної системи дають розуміння того, що всі елементи системи мають тісні зв'язки і є взаємозалежними та формують цілісність. Варто наголосити, що для активізації рекреаційного потенціалу регіону необхідними є такі заходи [29]:

— розвиток транспортно-комунікаційної сфери;

— будівництво готелів та розвиток соціально-обслуговуючих видів економічної діяльності (соціальної інфраструктури): роздрібна торгівля, ресторанний бізнес, охорона здоров'я, організація дозвілля тощо;

— заохочення та підтримка малого бізнесу, насамперед у вищезгаданих сферах;

- інформаційна підтримка з боку фахівців у галузі краєзнавства, географії, геології, історії тощо;
- інтеграція науки і бізнесу через співробітництво підприємців і науковців;
- розвиток інформаційної інфраструктури, інформаційний обмін між регіонами через Інтернет, організація виставок, ярмарків тощо;
- популяризація історико-культурної спадщини регіонів, екологічних ресурсів, рідкісних ландшафтів, музеїв через засоби масової інформації, організацію загально-національних конкурсів, рейтингів тощо.

Підсистеми впливають на функціонування та поведінку всіх складових збалансованого РД спрямовані на досягнення ефективного функціонування цілісної системи. Кожна з виокремлених підсистем та заходів безпосередньо чи опосередковано впливають на розвиток збалансованої рекреаційної діяльності. Збалансовані екологічні, економічні та соціальні ресурси певної території виконують функцію створення попиту на рекреаційні послуги [29].

3.2 Аналіз економічного потенціалу та туристичної місткості регіону

В Карпатському регіоні відкрито та працюють приблизно 50 баз відпочинку, більш як 30 санаторіїв, 75 таборів та інші заклади рекреації, що розміщуються поблизу або в самому лісі. Усі ці заклади, кожного року надають послуги та оздоровлюють, більше ніж 100 тисяч людей. Але найпопулярнішим серед відпочиваючих є самостійний відпочинок у лісистій місцевості. Кожного літа, на вихідні, у ліс виїжджають десятки тисяч людей [27].

Особливе місце займає оздоровчо-спортивна рекреація, яка поєднує в собі спорт, туризм, мисливство та рибальство. Саме ці потреби, забезпечують 14 спортбаз і таборів, 36 турбаз та притулків. Кожен рік вони та інші заклади приймають відпочиваючих з усієї країни. Велика спортбаза в Карпатах, що має державне значення є база "Україна", що знаходиться у Ворохті. Популярними є також такі бази на Закарпатті як "Тиса", "Латориця", "Трембіта", "Нарцис", "Говерла", "Світанок", а

також Івано-Франківські "Карпатські зорі", "Гуцульщина", "Сріблясті водоспади", "Прикарпаття"[27].

Відповідно до табл. 2 значна кількість реалізованих туристичних путівок, припадає на Карпатський регіон та він має велику економічну частку в країні (48%).

Таблиця 2

Вартість туристичних путівок, реалізованих туроператорами та турагентами у напрямі Карпатського регіону у 2019 році.

Область	У тому числі реалізованих безпосередньо населенню
	Громадянам України для подорожі в межах України (тис. грн.)
Закарпатська	9487,7
Івано-Франківська	283583,2
Львівська	259714,4
Чернівецька	2026,4
Всього по регіону	554811,7
Загалом по Україні	1158478,7
Частка регіону у загальному обсязі по Україні, %	48

Джерело: [30]

Завдяки сприятливому природному клімату та великих покладів мінеральних вод створені та працюють здравниці різного спрямування. Популярні "Синяк", "Поляна", "Шаян", Верховина", "Квітка полонини", "Сонячне Закарпаття". У Львівській області знаходяться санітарно-курортні комплекси, що мають державне значення "Моршин" та "Трускавець". В Івано-Франківському регіоні важливе місце посідають курорти Яремче, Ворохта, Черче. Щороку санаторії Карпат роблять здоровішими та щасливішими більш як 41 700 тисяч осіб [27].

Згідно табл.3, Карпатський регіон має частку 4,1% у туризмі України. Окрім того, тут незначна частка іноземців (9,6%), але значна величина внутрішніх туристів (23,7%).

Таблиця 3

Чисельність туристів, обслугованих суб'єктами туристичної діяльності
Карпатського регіону у 2019 р.

Область	Чисельність туристів обслугованих суб'єктами туристичної діяльності – усього	Із загальної чисельності туристів		
		Іноземні туристи	туристи громадяни України, які виїжджали за кордон	внутрішні туристи
Закарпатська	13522	114	7960	5448
Івано-Франківська	43861	2293	6252	35316
Львівська	143222	5435	73295	64492
Чернівецька	15178	179	13738	1261
Всього по регіону	215783	8021	101245	106517
Загалом по Україні	5319952	83703	4786594	449655
Частка регіону у загальному обсязі по Україні, %	4,1	9,6	2,1	23,7

Джерело: [30]

За метою, структура подорожування виглядає так: лікування – 45,62%, на другому місці – спортивний (13,08%), на третьому – дозвілля і відпочинок та інші 10,6%, (табл.4)

Чисельність туристів, обслугованих суб'єктами туристичної діяльності

Карпатського регіону за метою поїздки у 2019 р

Область	Кількість туристів, усього	У тому числі за метою поїздки					
		службов а, ділова, навчання	дозвілля, відпочинок	лікуванн я	спортивни й туризм	спеціалізован ий туризм	інші
Закарпатськ а	13522	18	13502	2	–	–	–
Івано-Франківськ а	43861	–	43842	–	–	–	19
Львівська	143222	890	115645	25545	486	656	–
Чернівецьк а	15178	145	14781	–	31	1	220
Загалом у регіоні	215783	1053	187770	25547	517	657	239
Загалом в країні	5319952	267513	4963974	55998	3953	21332	7182
Частка регіону у загальному обсязі по Україні, %	4,06	0,39	3,78	45,62	13,08	3,08	3,33

Джерело:[30]

Стабілізація цін - основна причина зростання потоку туристів до Карпат. Крім українців до Карпат їдуть відпочивати також туристи із різних країн. На вікенд приїздять чехи, угорці, словаки. Їх приваблює не тільки дешевий та комфортний відпочинок, але й продукти харчування, які виявляється дешевше ніж вдома. За останні роки, в Карпатському регіоні побудували багато нових котеджів, що здаються в оренду. Ще одним фактором вибору для українських туристів вітчизняних напрямків є подорожання відпочинку в Єгипті та Туреччині. Стрімкий розвиток та

розширення Львівського аеропорту, привернув велику кількість іноземних туристів. Для прикладу, в червні 2019 року послугами аеропорту скористалось 227,4 тисячі пасажирів, а це на 30,8% більше, ніж в аналогічному періоді 2017 року [27].

3.3 Методика оцінки збитків впливу рекреаційної діяльності на основні компоненти навколишнього середовища

Основними рекреаційними цінностями, як відомо, є різноманітність ландшафтів, чисте атмосферне повітря, незабруднена вода, розмаїття рослинного та тваринного світу. В умовах поглиблення екологічної кризи, зростання масштабів забруднення, вичерпання природних ресурсів зростає загроза інтенсифікації деструктивних процесів у навколишньому природному середовищі, які призводять до зменшення біорізноманіття та руйнування природних об'єктів. З кожним роком рекреаційна галузь вимагає залучення все більшої кількості природних ресурсів та створення особливих природно-соціальних ландшафтів, де рекреаційне використання є основним. Найбільшого антропогенного навантаження зазнають курортні, лікувально-оздоровчі та рекреаційні зони та території, де здійснюється інтенсивне використання вичерпних та невідновлювальних природних ресурсів. Стихійне та нерациональне використання таких територій породжує цілий ряд екологічних проблем, пов'язаних із забрудненням, пошкодженням та передчасним виснаженням лікувальних та рекреаційних ресурсів. Деструктивні зміни, що відбуваються в рекреаційній зоні часто призводять до руйнування самого природного об'єкта.

Справжньому ризику піддаються місця перебування відпочиваючих, де відсутня необхідна та створена неналежна структура. Їх приваблюють, насамперед, екологічно чистий регіон, де вони можуть повноцінно відпочити та отримати емоційне задоволення від спілкування з природою. Однак, прогресуюче захоплення природою, споживче ставлення до природи нині стає дуже небезпечним.

Негативні, а іноді й катастрофічні наслідки інтенсивного розвитку туризму на природне середовище мають найрізноманітніші прояви. Насамперед, це виснаження

природних ресурсів (вирубання лісів, споживання великої кількості водних ресурсів, руйнування ґрунтового покриву тощо), забруднення довкілля (забруднення атмосферного повітря транспортними засобами, збільшення об'єму каналізаційних стоків, накопичення твердих відходів тощо), погіршення екологічної ситуації в регіоні. Значної шкоди навколишньому природному середовищу завдає самовільне розміщення тимчасових баз відпочинку, самовільне розпалювання вогнищ, незаконне полювання, рибальство, збирання лікарських та декоративних рослин, заготівля деревних соків, створення ботанічних та зоологічних колекцій тощо [2,3].

Негативний вплив туризму на довкілля часто призводить до порушення екологічної рівноваги, створення загрози зникнення окремих видів рослинного і тваринного світу, виникнення незворотних процесів в біосфері, руйнації природного середовища.

Згідно Постанови Кабінету Міністрів України «Про затвердження Методики оцінки збитків від наслідків надзвичайних ситуацій техногенного і природного характеру», 8 пункту [31]:

Наслідки НС завдають збитків рекреаційним зонам та їх природним ресурсам.

До природних ресурсів рекреаційних зон належать ділянки суші та водного простору, призначені для організованого масового відпочинку і туризму, на яких розташовані санаторії, будинки та бази відпочинку, пансіонати, мотелі, кемпінги, дитячі та молодіжні табори, інші установи, що використовуються для туризму, лікування і відпочинку.

До ресурсів антропогенного походження належать об'єкти культурної спадщини, класифікація яких за типами і видами визначається Законом України "Про охорону культурної спадщини"

Негативний вплив наслідків НС на стан рекреаційних зон призводить до економічного ефекту від їх експлуатації. Рівень збитків від наслідків НС залежить від ступеня негативних змін у рекреаційних зонах та необхідного терміну для їх відновлення.

Збитки від наслідків НС оцінюються на основі визначення втрат природних ресурсів та ресурсів антропогенного походження. Збитки залежать від обсягів витрат на відновлення первісного стану рекреаційних зон.

Для розрахунку збитків рекреаційних зон внаслідок НС визначається прибуток, що отримується підприємством за відповідний розрахунковий період. Визначається кількість відпочиваючих на об'єкті рекреаційної зони протягом місяця після НС, а також за цей же термін протягом відповідного календарного місяця в середньому за останні три роки (за даними фінансової звітної документації установи). Витрати на відновлення рекреаційних зон визначаються шляхом експертного оцінювання [31].

Розрахунок збитків від наслідків НС для одного об'єкта рекреаційної зони провадиться згідно формули 2:

$$P_{рек} = T \times П, \quad (2)$$

де T - термін, необхідний для відновлення рекреаційної зони;

$П$ - прибуток у цілому від діяльності установи за одиницю розрахункового терміну на одному об'єкті рекреаційної зони.

Загальні збитки $P_{рек}$ від наслідків НС у рекреаційному центрі, що включає декілька об'єктів та використовує певний обсяг природних ресурсів і ресурсів антропогенного походження рекреаційної зони, розраховуються виходячи із суми збитків рекреаційної зони згідно формули 3:

$$P_{рек} = \sum_{i=1}^m Z_p + (P_p + P_c) \quad (3)$$

де Z_p - збитки об'єкта рекреаційної зони внаслідок НС;

i - кількість об'єктів рекреаційної зони;

P_p - витрати на відновлення ресурсів природного походження;

P_c - витрати на відновлення ресурсів антропогенного походження.

Пункт 9. Розрахунок збитків від втрат природно-заповідного фонду

Втрати природно-заповідного фонду від наслідків НС поділяються на невідновлювані та відновлювані.

До невідновлюваних втрат природно-заповідного фонду належать знищені унікальні ендемічні види тваринного та рослинного світу або унікальні та

неповторні природні ландшафти. Невідновлюваними також є втрати окремих видів тваринного та рослинного світу, пам'ятки природи, що не мають аналогів у світі і у разі знищення не можуть бути відтворені.

До відновлюваних втрат природно-заповідного фонду належать такі втрати, що можуть бути ліквідовані, а первісний стан заповідних територій чи об'єктів може бути відновлений.

Втрати природно-заповідного фонду залежать від статусу об'єкта природно-заповідного фонду та площі заповідної території, категорії видів рослин і тварин, що охороняються, наявності унікальних природних комплексів чи їх окремих компонентів.

Розрахунок збитків, завданих природно-заповідному фонду внаслідок НС, провадиться на основі визначення обсягу відшкодувань на відновлення первинного стану екосистем заповідної території чи об'єкта з використанням для розрахунків такс, затверджених постановою Кабінету Міністрів України від 24 липня 2013 р. № 541 (541-2013-п) "Про затвердження такс для обчислення розміру відшкодування шкоди, заподіяної порушенням природоохоронного законодавства у межах територій та об'єктів природно-заповідного фонду України" [32]. Наслідки НС, що призводять до невідновних втрат, опосередковано оцінюються експертним шляхом через систему економічних та соціальних збитків.

Втрати на кожній заповідній території чи об'єкті внаслідок НС визначаються шляхом виділення типових біогеоценозів, подібних за типом рослинних угруповань, умовами місцезростання, віком та походженням, для закладання пробних площ. На пробних площах здійснюється експертне оцінювання змін стану біогеоценозу внаслідок НС стосовно його первинного стану та біогеоценозів-аналогів. Підраховується кількість знищених та пошкоджених рослин і тварин за видовим складом. Визначається кількість знищених рослин і тварин та окремих популяцій інших видів організмів, занесених до Червоної книги. Визначається відповідність стану типу біогеоценозу після НС його нормальному незмінному стану.

Втрати від недоотримання прибутків від рекреаційної, наукової, природоохоронної, туристсько-екскурсійної та іншої діяльності на територіях та об'єктах природно-заповідного фонду визначаються шляхом порівняння надходжень від цієї діяльності протягом календарного місяця порівняно з цим місяцем у минулому році. Методом експертного оцінювання визначаються економічні та соціальні втрати від наслідків НС, що призводять до зникнення природних комплексів чи їх окремих компонентів, унікальних природних утворень, рідкісних, екзотичних і типових видів флори та фауни, унікальних видів рослинного і тваринного світу, занесених до Червоної книги, пам'яток природи та унікальних ландшафтів.

Вихідні дані про типові біогеоценози визначаються у проекті організації території природно-заповідного фонду та Літопису природи, який ведеться щодо окремих категорій територій природно-заповідного фонду. Дані про економічний ефект від рекреаційної діяльності та кількість відвідувачів визначаються на підставі даних фінансових документів установи природно-заповідного фонду [32].

Загальні економічні втрати об'єкта природно-заповідного фонду від наслідків НС (Рпзф) визначаються як сума витрат на відновлення природного стану та сума збитків від недоотриманих надходжень від рекреаційної, наукової, природоохоронної, туристсько-екскурсійної та іншої діяльності установи і розраховуються за такою формулою [32]:

$$Рпзф = Пз + Рз, \quad (4)$$

де Рпзф - загальні економічні втрати об'єкта природно-заповідного фонду від наслідків НС;

Пз - сума витрат на відновлення природного стану об'єкта природно-заповідного фонду;

Рз - недоотримані надходження від рекреаційної, наукової, природоохоронної, туристсько-екскурсійної та іншої діяльності установи природно-заповідного фонду.

Витрати на відновлення природного стану об'єкта природно-заповідного фонду (Пз) розраховуються за такою формулою [32]:

$$P_z = A_p + A_{nc} + S_{i=1}^k I_i, \quad (5)$$

де A_p - витрати на експертизу екологічної та ландшафтної структури об'єкта природно-заповідного фонду;

A_{nc} - витрати на експертизу змін стану біогеоценозів об'єкта природно-заповідного фонду, що постраждав внаслідок НС;

I - розмір збитків, заподіяних i -му біогеоценозу внаслідок НС за окремими складовими збитків (відповідно до постанови Кабінету Міністрів України від 24 липня 2013 р. № 541 (541-2013-п) "Про затвердження такс для обчислення розміру відшкодування шкоди, заподіяної порушенням природоохоронного законодавства у межах територій та об'єктів природно-заповідного фонду України");

k - кількість типів біогеоценозів.

Втрати природно-заповідного фонду від недоотримання надходжень внаслідок НС від рекреаційної, наукової, природоохоронної, туристсько-екскурсійної та іншої діяльності (P_z) розраховуються щодо кожної установи за сумою різниці економічного ефекту до і після НС: [32]

$$P_z = (Q_j - Q_j'), \quad (6)$$

де Q_j - прибуток j -ї установи природно-заповідного фонду до НС;

Q_j' - прибуток j -ї установи природно-заповідного фонду після НС.

3.4. Розрахунок допустимої рекреаційної місткості на прикладі туристичного курорту Буковель

Рекреаційна місткість території являється одним із найважливіших показників при плануванні туристичної діяльності. Вона впливає на якісний стан природно-туристичних ресурсів, навколишнє середовище, психологічний комфорт самих відпочиваючих та туристів.

При надмірному, тривалому рекреаційному навантаженні природне середовище зазнає серйозних змін. Види негативного впливу досить різноманітні: витоптування надґрунтового покриву, підстилки і підросту; пошкодження дерев; деградація рослинного покриву внаслідок збору грибів, ягід, квітів; ущільнення

грунту; відлякування тварин, виснаження рибних та мисливських угідь; антропогенна денудація (осипання схилів та ін.); виникнення лісових пожеж; забруднення повітря викидами автотранспорту; засмічування території; забруднення поверхневих водойм. Специфічним негативним явищем надмірного рекреаційного навантаження є створення психологічного дискомфорту для рекреантів, що приводить до зниження ефекту оздоровлення та відпочинку.

Отже, рекреаційне навантаження - це допустима кількість рекреантів на одиницю площі, які одночасно можуть перебувати на даній території, після її пристосування до рекреаційних потреб, яка не викликає негативних наслідків в природному середовищі. Показник рекреаційного навантаження залежить від особливостей ландшафтної будови і функціональної спрямованості рекреаційного використання території [34].

Норми рекреаційного навантаження залежать в основному від природних ландшафтів та сезону року. Найбільшу опірність на вплив рекреаційного навантаження мають приморські природні комплекси, найменшу - низовинні. Рекреаційне навантаження влітку є вищим, ніж зимою.

Виходячи з цих даних встановлені нормативні показники рекреаційного навантаження для різних природних комплексів України [34].

Дані нормативи дають загальне уявлення про норми рекреаційного навантаження на різні природні комплекси. Локалізовані показники рекреаційного навантаження для кожної окремо взятої території визначаються на місці з урахуванням конкретних природних умов, в першу чергу враховуючи характер підстилаючої поверхні, рослинного світу, нахилу поверхні, прояву шкідливих геодинамічних процесів. Норми рекреаційного навантаження служать базою для

Показники допустимих рекреаційних навантажень на природні ландшафти

Тип території	Рекреаційне навантаження, осіб/км ²	
	Літо	Зима
Низовинні	100-200	16-48
Горбисті, височини	100-150	30-50
Гірські	120-200	50-100

Згідно таблиці показників, що визначив В.І. Мацола, визначимо, що нормативи рекреаційного навантаження на територію курорту Буковель, складає в середньому 100 (осіб/км²).

Норми рекреаційного навантаження служать базою для визначення місткості рекреаційних територій.

Рекреаційна місткість – це загальна кількість осіб, які можуть одночасно перебувати на даній території, не завдаючи шкоди природному середовищу. Рекреаційна місткість пов'язана з рекреаційним навантаженням і залежить від норми навантаження, площі рекреаційної території, часом перебування рекреантів в її межах, тривалості сприятливого погодного періоду.

Рекреаційна місткість визначається за формулою [34]:

$$V_i = \frac{N_i \times S_i \times C}{D_i}, \quad (7)$$

де: V_i – рекреаційна місткість i -ї території, осіб;

N_i – норма рекреаційного навантаження на i -ту територію, осіб/км² ;

S_i – площа i -ї рекреаційної території, км² ;

C – тривалість рекреаційного періоду, днів;

D_i – середня тривалість перебування туристів і відпочиваючих на i -й території, днів.

Площа рекреаційної території Буковеля складає 220 га, або 2,2 км²,

Нормою навантаження визначена вище, і складає в середньому 100 (осіб/км²)

Тривалість рекреаційного періоду будемо вважати 365 днів, бо у Буковелі, на даний час, рекреаційна діяльність здійснюється цілий рік, без розділення на зимовий та літній сезони.

Середня тривалість перебування відпочиваючих на території Буковеля становить 5,5 днів.

Отже згідно формули 7:

$$V_i = \frac{100 * 2,2 * 365}{5,5} = 14600 \text{ (осіб)}$$

Отримані цифри є умовними, тому що не на всій території курорту буде однакове навантаження. Крім того, в цю цифру не враховані дні, коли погода для відпочинку не сприятлива (снігопади, дощі, туман, сильний вітер, інші небезпечні гідрометеорологічні явища). Рекреаційне навантаження у такі дні буде значно меншим, тому що перебування на відкритій території буде некомфортним.

Згідно статистичних даних, курорт Буковель у рік обслуговує більше 20 тисяч відпочиваючих.

Отже, внаслідок проведених розрахунків, ми бачимо, що рекреаційна місткість відповідних територій в декілька разів перевищує норми рекреаційного навантаження. Це свідчить про те, що туристичні потоки та кількості відпочиваючих більші, ніж може вмістити відповідний об'єкт.

Виходячи з цього, на місцевому рівні необхідно чітко планувати та вживати заходи щодо розподілу туристичних навантажень шляхом розширення або збільшення площ відповідних туристичних об'єктів, створення альтернативних (додаткових) зон відпочинку тощо.

3.5. Еколого-економічні підходи та перспективні шляхи вирішення екологічних проблем Карпатського регіону

Для підтримання якості навколишнього природного середовища необхідно вживати ряд надзвичайно важливих заходів.

Насамперед, це встановлення та дотримання лімітів використання природних ресурсів, викидів та скидів забруднюючих речовин, розміщення відходів в процесі рекреаційної діяльності, при якому підтримується екологічна рівновага та не втрачається здатність природних комплексів та об'єктів до самовідновлення.

Інтенсивна рекреаційна експлуатація територій обов'язково має включати заходи щодо покращення територіальної структури, відновлення природних ресурсів та мінімізації негативного антропогенного впливу на довкілля.

Одним із шляхів вирішення проблеми «рекреація-довкілля» є залучення природоохоронних інвестицій, економічне стимулювання екологічно спрямованої діяльності у сферу рекреації.

Одними із пріоритетних заходів стимулювання раціонального використання природних ресурсів в процесі рекреаційної діяльності є надання пільг при оподаткуванні туристичних підприємств при переході на ресурсозберігаючі технології, впровадження використання очисного обладнання і устаткування для утилізації забруднюючих речовин переробки відходів, виконанні інших заходів, спрямованих на поліпшення охорони навколишнього природного середовища [2,3].

Еколого-економічні підходи рекреаційної діяльності в контексті сталого розвитку в першу чергу мають бути направлені на:

- поліпшення екологічного стану природних комплексів й об'єктів територій, які становлять собою туристичний інтерес;
- збереження та відновлення порушених або змінених (деградованих) екосистем за рахунок зміни режиму (способу) їх використання;
- розрахунок і встановлення допустимої кількості туристів за певний рекреаційний сезон;
- модернізацію обладнання та очисних споруд, що застосовуються в туристичній інфраструктурі;
- екологічну просвіту тощо.

Еколого-орієнтовані підходи рекреаційної діяльності є дієвим механізмом зрівноваження антропо- й техногенного навантаження на рекреаційні комплекси.

Забезпечення раціонального, еколого-збалансованого рекреаційного природокористування має охоплювати заходи стосовно:

- дослідження природно-ресурсного потенціалу Карпатського регіону України, визначення допустимого антропогенного навантаження;
- вдосконалення нормативно-правової бази у відповідності з вимогами міжнародного законодавства, в тому числі впровадження комплексу стандартів на туристичний продукт та суміжні послуги (готельні, послуги ресторанного господарства, транспорту, торгівлі тощо);
- поширення практики стандартизації та сертифікації рекреаційних послуг;
- оптимізації механізмів залучення до туристичної інфраструктури вітчизняних і зарубіжних інвесторів;
- обґрунтування місткості (норм і нормативів використання) об'єктів, розташованих в туристичних зонах і центрах.

Впровадження на практиці еколого-економічних підходів полягатимуть у:

- збереженні та відновленні вразливих, екологічно нестійких природних територій;
- усуненні існуючих джерел впливів на довкілля в процесі рекреаційної діяльності;
- узгодженому плануванні туристичної активності з іншими видами економічної діяльності;
- впровадженні в туристичну галузь екологічно м'яких технологій;
- мінімізації тисків на навколишнє середовище за рахунок рівномірного розподілу туристів (у часі і просторі), створенні альтернативних зон відпочинку.

3.6. Висновки до розділу

Таким чином, збалансований розвиток системного підходу до еколого-економічного забезпечення розвитку рекреаційної діяльності, формують: екологічні, економічні, соціальні та інші складові, які взаємопоеднані між собою.

Ключовим завданням, що стоїть перед рекреаційної галуззю є еколого-економічна цілісність. Значний розвиток збалансованого рекреаційного туризму дасть змогу покращити екологічну ситуацію територій, забезпечить фінансове надходження в державну скарбницю та покращить якість життя населення країни.

Потрібно спрямувати всі сили на формування збалансованого розвитку рекреаційної діяльності в рамках сучасних економіко-екологічних, політичних та соціальних умов.

ВИСНОВКИ

1. Визначено особливості та види рекреаційної діяльності. Визначено, що разом з розвитком рекреаційної діяльності в регіоні, пропорційно розвивається її ринок, але нормативно-правова база, гальмує розвиток, шляхом невідповідності до сучасних вимог.

2. Встановлено, що рекреаційна галузь, створює найбільший екологічний вплив на фауну та флору (вирубуються, витоптуються та знищується рослинність, шумове забруднення порушує біоритм тварин та зменшує їх популяції).

Автомобільне перевезення відпочиваючих, спричинює погіршення стану атмосферного повітря, забруднює ґрунти та водні екосистеми. Через розбудову системи доріг, змінюються природні ландшафти. Відбувається черезмірна забудова території лісів та берегів річок, через характерне розширення закладів рекреації.

3. Проведено розрахунки допустимої рекреаційної місткості на прикладі курорту Буковель. Виявлено, що фактичні кількості туристів, які одночасно перебувають на території курорту перевищують значення допустимих рекреаційних місткостей.

4. Запропоновано шляхи мінімізації негативного впливу рекреаційної діяльності на навколишнє природне середовище.

СПИСОК БІБЛІОГРАФІЧНИХ ПОСИЛАНЬ ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Ніколаєва О. І. Рекреаційний господарський комплекс Одеського регіону: дис. ... канд. геогр. наук. Одеса, 2018. 115 с.
2. Ісаєнко В. М., Ніколаєв К. Д., Бабікова К. О., Білявський Г. О., Смирнов І. Г. Стратегія сталого розвитку (туристична галузь) – К. : Вид-во НПУ імені М. П. Драгоманова, 2014. – 295 с.
3. Ісаєнко В. М., Ніколаєв К. Д., Білявський Г. О., Бабікова К. О., Смирнов І. Г. Розвиток туризму в Україні та його класифікації. – К: НПУ імені М. П. Драгоманова, 2011. – 100 с.
4. Величко В. В. Організація рекреаційних послуг. Харків: Харківський національний університет міського господарства ім. О. М. Бекетова, 2013. 202 с.
5. Земельний кодекс України: проект Закону України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2768-14#Text>
6. Господарський кодекс України: проект Закону України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/436-15#Text>
7. Цивільний кодекс України: проект Закону України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#Text>
8. Податковий кодекс України: проект Закону України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2755-17#Text>
9. Про туризм: Закон України від 15 вересня 1995 р. №324/95-ВР // Відомості Верховної Ради України. – 1995. - №31. – Ст. 24.
10. Про курорти: Закон України від 5 жовтня 2000 р. №2026-III // Відомості Верховної Ради України. – 2000 р. - №50. – Ст. 435.
11. Про природно-заповідний фонд України: Закон України від 16 липня 1992 р. №2456-XII // Відомості Верховної Ради України. – 1992 р. - №34. – Ст. 502.
12. Палій Н. І. Правове регулювання використання та охорони земель рекреаційного призначення: автореф. дис... канд. юрид. наук. К.: 2011. 18 с.
13. Бобкова А.Г. Правове забезпечення рекреаційної діяльності: автореф. дис... док. юрид. наук. К.: 2001. 34 с.

14. Скляр М.М. Правовий режим земель рекреаційного призначення: автореф. дис... канд. юрид. наук. К.: 2012. 24 с.
15. Водний кодекс України: проект Закону України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/213/95-вр#Text>
16. Лісовий кодекс України: проект Закону України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3852-12#Text>
17. Про надра: Кодекс України від 27 липня 1994 р. №132/94-ВР // Відомості Верховної Ради України. – 1994 р. - №36. – Ст.340.
18. Про рослинний світ: Закон України від 9 квітня 1999 р. №591-XIV // Відомості Верховної Ради України. – 1999 р. - №22-23. – Ст.198.
19. Про тваринний світ: Закон України від 13 грудня 2001 р. №2894-III // Відомості Верховної Ради України. – 2002 р. - №14. – Ст. 97.
20. Бобкова А.Г. Господарсько-правове забезпечення використання природних ресурсів: стан та перспективи розвитку. // Право України. – 2012. – С. 7-8.
21. Про охорону навколишнього природного середовища: Закон України від 25 червня 1991 р. №1264-XII // Відомості Верховної Ради України. – 1991 р. - №41. – Ст. 546.
22. Про заходи щодо розвитку туризму і курортів в Україні: указ Президента України від 21 лютого 2007 року № 136/2007. // Урядовий кур'єр від 27 лютого 2007 року № 37.
23. Бабікова К., Ніколаєв К. «Екобезпечний розвиток туристичної галузі Українського Полісся» // Екологічна безпека держави. Матеріали Всеукраїнської наукової конференції студентів та аспірантів. К.: НАУ, 2010. – С. 112-114.
24. Костюшин В.А. Воздействие рекреации на живую природу. –К.: Национальный экологический центр Украины, 1997. – 42с.
25. Ніколаєв К.Д., Ісаєнко В.М. «Екологізація туристичної галузі, її роль у зменшенні впливу на біорізноманіття та навколишнє середовище» // Агроекологічний журнал, спецвипуск. – К., 2009. - С. 228 – 232
26. Ніколаєв К.Д., Ісаєнко В.М., Бабікова К.О. Збалансоване природокористування на прикладі екологізації туристичної галузі / Вісник

Кременчуцького державного політехнічного університету ім. М. Остроградського, №5 (58). – Кременчук, 2009. - С. 117- 120.

27. Котляр Н. В. Рекреаційні умови та ресурси українських Карпат: сучасний стан та перспективи використання / Котляр Наталія Вікторівна – Київ, 2020. – 67 с.

28. Дребот О. І., Бабікова К. О.. Еколого-економічна оцінка рекреаційно-туристичного природокористування. AGROECOLOGICAL. 2020. № 1. С. 141-148.

29. Бабікова К. О. Економічна наука: системний підхід до еколого-економічного забезпечення збалансованого розвитку рекреаційного туризму. Економіка та держава. 2021. №5. С. 44-47.

30. Туристична діяльність в Україні у 2019 році [Електронний ресурс] // ukrstat. – 2019. – Режим доступу до ресурсу: <http://www.ukrstat.gov.ua>.

31. Про затвердження методики оцінки збитків від наслідків надзвичайних ситуацій техногенного і природного характеру: Постанова Кабінету Міністрів України від 15 лютого 2002 р. №175-2002-п

32. Про затвердження такс для обчислення розміру відшкодування шкоди, заподіяної порушенням природоохоронного законодавства у межах територій та об'єктів природно-заповідного фонду України: Постанова Кабінету Міністрів України від 24 липня 2013 р. №541-2013-п

33. Фоменко Н.В. Рекреаційні ресурси та курортологія К.: Центр навчальної літератури, 2007. - 312 с.

34. Кравців В.С., Гринів Л.С., Копач М.В., Кузик С.П. Науково-методичні засади реформування рекреаційної сфери. - Наукове видання. - Львів: НАН України. - ІРД НАН України. - 2005. - 78 с.